

De herverdelingsinflatie

Voor het bestaan en aanwakkeren der inflatie zijn verschillende oorzaken aan te wijzen. Er is echter één oorzaak die zelden als zodanig genoemd wordt en die toch, speciaal na de tweede wereldoorlog, een grote invloed heeft gehad op de stijging van het prijspeil. Deze oorzaak is de herverdeling van inkomens en vermogens die in toenemende mate plaatsvindt. Dat er inflatie optreedt wanneer het totale geldinkomen in een land (nationaal geldinkomen) toeneemt (bij gelijkblijvende produktie) wordt algemeen beseft. Aan dit verschijnsel wordt dan ook grote aandacht besteed bij de bespreking van inflatie. Men is geneigd om deze stelling om te draaien en te zeggen dat er geen inflatie optreedt wanneer het nationaal (geld-) inkomen gelijk blijft. Dit laatste is echter niet juist — en dit bewijst weer hoe gevaarlijk het is om uitsluitend met macro-economische grootheden te werken.

De gedachtegang die aan de verklaring van de „herverdelingsinflatie” ten grondslag ligt, is het beste met een eenvoudig voorbeeld duidelijk te maken. Gesteld dat er in een land 100.000 personen wonen die elk f. 50.000 verdienen en 300.000 die elk f. 10.000 als inkomen hebben. Nu besluiten de 100.000 personen ieder f. 30.000 van hun inkomen af te staan en ieder van hen geeft f. 10.000 aan drie personen waarvan het inkomen tot dusver f. 10.000 bedroeg. Het resultaat is dat de 100.000 gevers ieder nog f. 20.000 overhouden en dat de 300.000 ontvangers nu elk ook f. 20.000 aan inkomen hebben. Het totaal nationaal inkomen is gelijk gebleven, maar er heeft een herverdeling van inkomens plaats gevonden.

Deze herverdeling nu heeft een prijsverhogend effect. In de eerste plaats zullen de personen met de lagere inkomens thans meer uitgeven aan consumptiegoederen (voedsel, kleding enz.), terwijl de uitgaven voor deze goederen van de „schenkers” niet in dezelfde mate verminderen. Het totale verbruik neemt toe en de besparingen nemen af. Het behoeft geen betoog dat van een inkomen van f. 30.000 in de regel meer bespaard wordt dan van drie inkomens van elk f. 10.000. Verdergaande kan worden gezegd dat door de gescherste herverdeling de investeringen afnemen. Dit heeft tot gevolg dat de produktie afneemt, althans niet zoveel toeneemt als zonder herverdeling het geval zou zijn geweest. Ook dit leidt tot een prijsstijging, speciaal van de goederen die voor de kosten van levensonderhoud een belangrijke plaats innemen. Voor zover de investeringen toch op peil worden gehouden met nieuw gecreëerd geld, maakt de geldcreatie de inflatoire prijsbeweging mogelijk.

Ten slotte moet nog worden opgemerkt dat de belastingopbrengsten in het geschetste geval van herverdeling van

inkomens afnemen en wel wegens het progressieve karakter der belastingen op inkomen. Indien dit „tekort” door leningen gefinancierd wordt, is hierin een nieuwe bron van inflatie gelegen. Verschillende economen zullen hier opmerken dat financiering van staatsuitgaven door leningen (van het publiek) geen inflatoir effect heeft, voornamelijk met verwijzing naar de liquiditeitsverminderende werking van het plaatsnemen van leningen. Ik ben het met deze opvatting niet eens. Naar mijn mening is het met het oog op het prijsniveau *niet* onverschillig of overheidsuitgaven gefinancierd worden door middel van belastingen of door middel van leningen aan het publiek. Ik kan dit punt hier niet nader bespreken en volsta met te verwijzen naar mijn andere publikaties hieromtrent ¹⁾.

Bovenstaande redenering is uiteraard niet opgezet als een zuiver theoretisch kunstje. Herverdeling van inkomens vindt in de praktijk dagelijks plaats. Het vrijwillig afstaan van een deel van het inkomen door de ene groep aan de minder bevoorrechten doet zich als verschijnsel nauwelijks voor. De fiscale, economische en sociale politiek van de overheid bereikt echter hetzelfde effect.

De invoering van de A.O.W. is hier wel het bekendste voorbeeld. Gedurende vele jaren worden uitkeringen verricht aan personen die daarvoor nooit betaald hebben en dit geld wordt onttrokken aan anderen. Aangezien de uitkeringen van de A.O.W. voor ieder gelijk zijn en de bijdragen daarvoor niet, vindt hier op grote schaal een herverdeling plaats, waarbij de lagere inkomens worden bevoorreed ten koste van de hogere inkomens. Ook de verdere sociale politiek en de loonpolitiek (een stijging der lonen gepaard gaande met een prijsstop) werken in de richting van de herverdeling. Gezien het progressieve karakter van ons belastingstelsel betekent een toeneming van sociale en collectieve voorzieningen die betaald worden uit de algemene middelen een toeneming van de herverdelingsinflatie.

Het is niet de bedoeling om hier een waarde-oordeel uit te spreken over de gewenstheid van de herverdeling. Het doel van dit artikel is slechts om op de inflatoire gevolgen van de herverdeling te wijzen. De consequentie hiervan is, dat wanneer men de herverdeling gewenst acht, maar toch een voortschrijdende inflatie wil voorkomen, men ook deze bron van inflatie moet bestrijden en wel door de overheidsuitgaven als geheel te beperken of de belastingen nog verder te verhogen.

Maarn.

Prof. Dr. H. W. J. WIJNHOLDS.

¹⁾ „The budgettheory of money”, Amsterdam; „Inflatie voor allen”, 's-Gravenhage 1965.

INHOUD

	Blz.		Blz.
De herverdelingsinflatie, door Prof. Dr. H. W. J. Wijnholds.....	87	Het Verslag van de Verzekeringskamer over 1964 kritisch bekeken, door K. de Waal.....	96
Een brokje energiepolitiek en een stuk regionale politiek in Limburg, door Dr. Ir. A. P. Oele....	88	Gemeenschappelijk vetten- en oliënbeleid (I), door P. T. Poharnok.....	99
E.E.G. en ontwikkelingslanden (II), door Drs. H. R. Wortmann.....	92	De Duitse conjunctuur, door L. J. M. van den Berk	103
		Geld- en kapitaalmarkt, door Prof. Dr. C. D. Jongman.....	105

Schrijver bespreekt in dit artikel Minister Den Uyls „Nota inzake de mijnindustrie en de industriële herstructurering van Zuid-Limburg”. Op drie belangrijke aspecten gaat schrijver nader in: 1. het kolenbeleid; 2. de door de regering voorgestelde maatregelen ten einde het klimaat voor de vestiging en spreiding van nieuwe industrieën in Limburg te verbeteren; 3. de met behulp van DAF-Staatsmijnen te ontwikkelen nieuwe centra van industriële activiteit. Ook buiten Limburg zullen zich ongetwijfeld soortgelijke sociaal-structurele problemen gaan voordoen. Overheid en industrie wachten daarom in de toekomst nog soortgelijke taken.

De in december jl. door Minister Den Uyl aangekondigde maatregelen voor de mijnindustrie en voor de industriële herstructurering van Zuid-Limburg hebben overall sterk de aandacht getrokken. De reacties, zowel in de regionale als in de landelijke en de buitenlandse pers, waren zeer gunstig. Zo had ook *The Economist* een zeer positief commentaar. Zuid-Limburg is niet het enige mijngebied in Europa, dat economisch in de knel dreigt te komen. Ook is de mijnindustrie niet de enige bedrijfstak, die als gevolg van de versnelde technologische ontwikkeling achterop dreigt te geraken. Er is dus alle aanleiding om de nota-Limburg wat nader te bezien als aanzet voor een gewijzigde energiepolitiek en ook als voorbeeld van toegepaste, regionaal-economische, politiek.

Drie elementen zullen daarbij in het bijzonder onze aandacht moeten hebben. Dat is in de eerste plaats het element van de in de nota verwerkte doelstellingen voor het kolenbeleid. Op grond van een vrij uitvoerige analyse worden enkele voorlopige gevolgtrekkingen gemaakt voor dit beleid in Nederland op middellange termijn. Het tweede belangrijke element is de manier, waarop de regering zich voorstelt met stimuleringsmaatregelen het klimaat voor de vestiging en de verantwoorde spreiding van nieuwe industrie in Limburg te verbeteren. Een derde belangrijk aspect is de wijze, waarop de regering met behulp van de Staatsmijnen daadwerkelijk meedoet aan het aantrekken van nieuwe centra van industriële activiteit, die als trekpaarden voor de nieuwe industriële ontwikkeling kunnen fungeren.

Kolenbeleid.

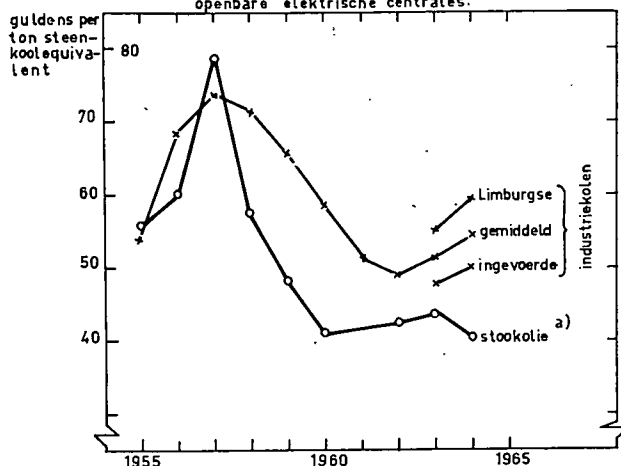
De jaarlijkse steenkolenproductie van Limburg, ad 11 mln. ton, is slechts een betrekkelijk kleine fractie van de totale kolenproductie van 230 mln. ton per jaar in de landen van de Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal. Het Limburgse kolenpakket is echter nogal gevarieerd. Het omvat magere kolen in stukvorm (2,3 mln. ton: huisbrand), mager-fijnkolen (ca. 3 mln. ton: industriekolen en ten dele ook grondstof voor de briketfabricage) en vetkolen (5,2 mln. ton: industriekolen en als fijnkolen grondstof voor de cokesbereiding). De particuliere mijnen produceren overwegend magere kolen; de Staatsmijnen produceren overwegend vetkolen met niet meer dan 0,7 mln. ton per jaar huisbrandkolen. Een groot deel van de vetkolen van de Staatsmijnen wordt in cokesfabrieken omgezet in cokes. Het daarbij vrijkomende gas was tot voor kort de basis voor de chemische industrie van de

Een brokje energiepolitiek en een stuk regionale politiek in Limburg

Staatsmijnen, die echter in de laatste vijf jaren vrijwel geheel is omgeschakeld op lichte benzine en aardgas als grondstof. Er is ook vandaag nog in Zuid-Limburg een zeer gevarieerde steenkolennijverheid, waarvan de gemiddelde bedrijfsgrootte en de mate van integratie gunstig afstaken bij de elders in Europa voorkomende mijngebieden.

Ondanks de sinds 1955 ver doorgevoerde mechanisatie is het aandeel van loonkosten in de kosten van de winning hoog gebleven: ongeveer tweederde van de winningskosten zijn loonkosten. Hier is de geologische structuur (de relatief dunne steenkoollagen in het produktieve Limburgse carboon) het natuurlijke obstakel geweest op de weg naar verdere rationalisatie. De van jaar tot jaar stijgende loonkosten en de toenemende prijsconcurrentie van de stookolie en de Amerikaanse kolen deden zich eerst pijnlijk gevoelen in de sector van de industriekolen. Grafiek 1 spreekt, wat dit betreft, duidelijke taal. De niet geringe verliezen waren tot voor kort vrijwel uitsluitend beperkt tot de Staatsmijnen, waar ze door compensatie met de winst van de snel expanderende chemische sector in het verborgene konden blijven. Echter ook de huisbrandmijnen kwamen steeds meer op de tocht te staan, voornamelijk als gevolg van de op de verkoop van mager-fijn geleden verliezen. In Kerkrade werd duidelijk, dat minstens één van de twee daar aanwezige kleinere huisbrandmijnen zou worden gesloten.

FIG. 1 De prijsontwikkeling van industriekolen en stookolie als brandstof van de Nederlandse openbare elektrische centrales.

a) Inclusief accijs van f.7 per ton stookolie.

Bron: C. B. S.

Stimuleringsmaatregelen.

Voor een nadere beoordeling van de overheidsmaatregelen tegen de achtergrond van overeenkomstige problemen in andere mijngebieden in Europa, zijn een aantal factoren van belang, die in het kader van dit artikel niet onbesproken kunnen blijven.

• *Technische factoren.* De sluiting van een mijn heeft een onherroepelijk karakter. Het kost onwaarschijnlijk veel geld om een niet producerende mijn in productierijpe staat te houden. Abandonneren echter leidt snel tot volledig verval door verzakkingen, instortingen en vollopen met water. Bij de huidige stand van de mechanisatie zijn er op korte termijn geen verdere revolutionaire verbeteringen in de techniek en de economie van de winning van steenkool in dunne lagen te verwachten. Nieuwe vindingen zijn stellig niet uitgesloten, maar zullen veel tijd nodig hebben om tot technische ontwikkeling te komen en niemand kan dus zeggen wanneer zij zijn toe te passen.

• Ook de uitgangspunten voor een gezonde *energie politiek* zullen in de beoordeling moeten worden betrokken. Zij zijn bij meer dan één gelegenheid (zonder daar overigens nadere consequenties aan te kunnen verbinden) door de verantwoordelijke instanties van de E.G.K.S. geformuleerd. Daarbij ging het steeds om het handhaven van de veiligheid van de voorziening en het realiseren van een zo laag mogelijke prijs door een ruim aanbod van concurrerende energiedragers. Hier speelt nu de vraag of de Limburgse kolen als onderdeel van het kolenpakket van de Gemeenschap nodig zijn voor de veilige voorziening.

• *Sociaal-psychologische factoren.* Het ondergrondse werk dreigt, ondanks de relatief hoge beloning zijn aantrekkingskracht geheel te verliezen, in het bijzonder voor de jonge Limburgers. Sluiting van een mijn kan het wankele vertrouwen van de werknemers in de mijnarbeid zodanig aantasten, dat een lawine-achtig verloop van werkkrachten ook voor de andere mijnen het gevolg zou kunnen zijn. Men komt dan in de spiraal van toenemende onderbezetting en steeds toenemende verliezen. Bij de in 1964 doorgevoerde steunmaatregelen van oud-Minister Andriessen is de sociaal-psychologische factor sterk op de voorgrond geschoven. Het is toen bij een in omvang beperkte steun van ruim f. 2 per ton steenkool gebleven.

Minister Den Uyl heeft na uitvoerig overleg met alle betrokkenen de knoop doorgemaakt. Hij heeft daarbij echter geen bijl gebruikt, maar een scherp mesje gehanteerd. De vetkolenproductie wordt binnen drie jaren tot een voor ons land weinig betekende kwantiteit van hooguit 2 mln. ton per jaar ingekrompen. Dit houdt in, dat de grote vetkolenmijn Maurits in Geleen met 8.000 werknemers in 1969 de poorten zal hebben gesloten. De resterende kolenproductie van de Staatsmijnen wordt geconcentreerd in de nu reeds samengevoegde mijnzetels Emma-Hendrik. In deze mijn worden ook magere kolen gewonnen en het is duidelijk, dat het lot van deze laatste Staatsmijn van het verdere succes van dit type winning zal afhangen. De kleinere huisbrandmijnen gaan ten dele op korte termijn, ten dele in het begin van de jaren zeventig, de poorten sluiten. Hierbij gaat het om 8.000 mijnwerkers en ongeveer een derde deel van de totale productie aan huisbrandkolen. In de nota wordt de teruggang van de totale kolenproductie in de komende tien jaren

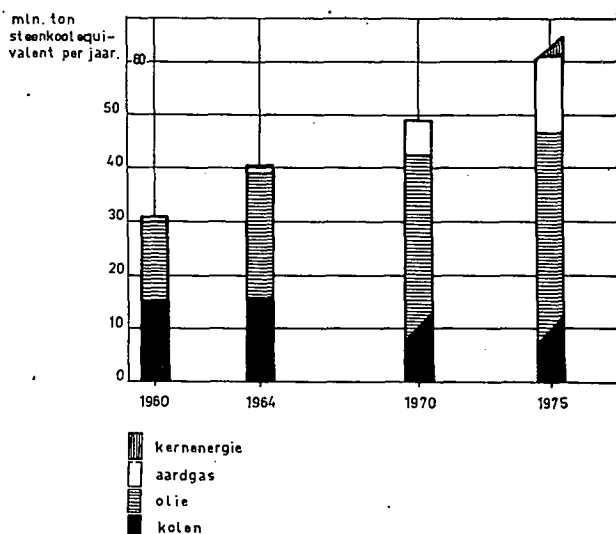
geraamd op in totaal 30 pCt. van de huidige kolenproductie. Van deze reductie zal 20 pCt. vóór 1970 worden gerealiseerd. Uit de tekst blijkt echter, dat de verdere inkrimping ná 1970 zal moeten worden gezien in het licht van de dan geldende verhoudingen op de energiemarkt en tegen de achtergrond van de dan beschikbare vervangende werkgelegenheid.

De resterende steenkolenproductie zal op, voor Nederlandse begrippen, royale wijze worden gesteund met het doel om binnen de termijn van vijf tot tien jaren continuïteit in de productie mogelijk te maken. Overeenkomstig de aanbevelingen van de Hoge Autoriteit van de E.G.K.S. zal het subsidiebedrag in eerste aanleg worden verhoogd van f. 2,60 tot ruim f. 6 per ton steenkool. Dit verhoogde subsidiebedrag wordt gemotiveerd met de relatief zware sociale lasten van het mijnbedrijf. De op deze basis verleende subsidies in de andere steenkoollanden van de E.G.K.S. zijn nog aanzienlijk hoger (f. 16 tot f. 20 per ton). Voor de particuliere mijnen wordt de mogelijkheid geopend van een extra subsidie voor de, in het kader van de handhaving van de continuïteit van de productie, te maken onkosten. Hieraan zullen voorwaarden worden verbonden, gericht tegen een abrupte en sociaal onvoorbereide sluiting. Voor de industriekolen wordt de concurrentie van de Amerikaanse steenkool en van de stookolie in belangrijke mate buiten spel gezet door gegarandeerde afzetmogelijkheden voor een termijn van tien jaren voor maximaal 2,3 mln. ton steenkolen per jaar bij de openbare elektrische centrales en de Hoogovens.

In de loonsector wil de Minister de ongetwijfeld ingrijpende gevolgen voor de werknemers opvangen door het scheppen van vervangende werkgelegenheid, synchroon met de inkrimping van de mijnen. Daarnaast zullen de door de E.G.K.S. voorgeschreven en ten dele ook aanbevolen compensaties voor inkomensderving bij ontslag, voortijdige pensionering, herscholing en herplaatsing volledig worden toegepast. In geval van mijnsluiting kunnen de kosten mede ten laste van de overheid komen.

In grafiek 2 wordt een beeld gegeven van het vermoedelijke beloop van het verbruik van steenkool en andere energiedragers in Nederland. De conclusie ligt

FIG. II De plaats van de steenkool in het veranderend verbruikspatroon op de Nederlandse energiemarkt.

voor de hand. De olie (op ruim 2 mln. ton per jaar na van buitenlandse oorsprong) wordt nu ook officieel de voornaamste pijler van onze energievoorziening. Aardgas, en na tien jaren ook de kernenergie, zullen de olie moeten gaan aanvullen als belangrijke energiedragers van binnenlandse oorsprong. De binnenlandse steenkool (met de komst van het aardgas ook de huisbrandkolen) hebben elke potentie, om als prijsdrukkend element op de energiemarkt te fungeren, verloren. Zij zullen daarentegen ook niet meer in belangrijke mate een neerwaartse druk op de prijzen in de weg staan. Die druk zal moeten worden bevorderd door een bewuste spreiding in het aanbod van de buitenlandse olie en door een niet al te starre prijspolitiek voor het aardgas.

Het Nederlandse voorbeeld zal ongetwijfeld van invloed zijn op de gang van zaken in de andere landen van de Gemeenschap. Men is daar niet zo rijk gezegend met aardgas, maar werkt er wel zeer intensief aan de ontwikkeling van de nu toch wel veelbelovende kernreactoren. Nederland zal er goed aan doen om hier de boot niet te missen. De positie van de huisbrand in West-Europa op langere termijn blijft nog een open kwestie. Voor de verhoudingen binnen de E.G.K.S. is het van betekenis, dat hier aan Nederlandse zijde geen onherroepelijke stappen zijn gezet. De ontwikkeling van de centrale verwarming en de voorkeur van de op hâarden en kachels aangewezen verbruikers zullen hier uiteindelijk de doorslag geven.

Voor al diegenen, die iets afweten van het lot van de nu verlaten mijngebieden in de Verenigde Staten en elders, en die niet bij voorbaat konden juichen bij een doortastende nationale kolonpolitiek, kwamen de aanvullende maatregelen voor de industriële herstructurering als een verademing. De Limburgse mijnstreek is niet voor de volle honderd procent een monocultuur. Er zijn ook andere industrieën, waarvan de chemische industrie van de Staatsmijnen, de bedrijven van Philips en de naburige industrieën van Maastricht de meest markante zijn. Zij kunnen echter, ook met de beste wil van de wereld niet in staat worden geacht om de natuurlijke aanwas van het arbeidsaanbod plus de 45.000 mijnwerkers in een tijdsverloop van wellicht slechts tien jaren op te vangen. Daarom was het broodnodig, dat het klimaat voor de vestiging van bedrijven in Limburg op een effectieve wijze zou worden verbeterd.

De stimuleringsmaatregelen zijn aangepast aan de behoeften van de streek en het nu te verwachten tempo van de inkrimping in de mijnindustrie. Voor de versnelde aanleg van industrieterreinen en wegen in de provinciale en gemeentelijke sfeer zal de eerstkomende vijf jaren van rijkswegen ruim f. 60 mln. beschikbaar worden gesteld. Op een aantal qua ligging meest geschikte industrieterreinen zal een afzonderlijke premie- en prijsreductieregeling van toepassing zijn. Bij de aanwijzing van die terreinen heeft de regering zich voorlopig beperkt tot een viertal plaatsen, waarvan drie

aan de periferie van het mijngebied en één in de ommiddelijke omgeving van Roermond. Men wil heel bewust Midden-Limburg niet vergeten. Er wonen daar nog vrij veel mijnwerkers en men is in het bijzonder in de streek ten oosten van Roermond sterk gedupeerd geweest door de affaire met de in de kiem gesmoorde mijnzettel Beatrix. Verder heeft men de aspecten van de ruimtelijke ordening evenmin vergeten. Heel bewust zal een huisje-tuintje-fabriekje-industrialisatie worden vermeden. De keuze van de terreinen zal het mogelijk moeten maken om de achteruitgang van de woongebieden te verhinderen en het fraaie karakter van het zuidelijke heuvelland te behouden. Een al te strenge toepassing van het concentratiebeginsel zal echter in het belang van de werkgelegenheid, in het bijzonder in de oude mijnstreek rondom Kerkrade, bewust moeten worden vermeden. Ten slotte valt er als laatste onderdeel van de stimuleringsmaatregelen te vermelden, dat er een garantieregeling zal worden opgezet voor leningen ten behoeve van expanderende of nieuw te vestigen bedrijven, die meer dan 25 gewezen mijnwerkers in dienst nemen.

Nieuwe industriële activiteit.

Het kan niet worden ontkend, dat met bovengenoemde regelingen het vestigingsklimaat aanzienlijk wordt verbeterd. Toch blijven het overwegend maatregelen, die passief zijn als men ze vergelijkt met de ondernemersbeslissingen, die voor een nieuwe vestiging of een belangrijke uitbreiding nu eenmaal moeten worden genomen. In Limburg gaat het om grote aantallen mensen. Voor de 45.000 mijnwerkers geldt, dat direct of indirect bijna 8 personen in hun bestaan maatschappelijk afhankelijk van hen zijn. Het is, sociaal gezien, dan ook geen wonder dat de regering zich geroepen heeft gevoeld om ook op een actieve wijze de regionale economie te stimuleren. Het industriële apparaat van de Staatsmijnen kon daarbij belangrijke diensten bewijzen. Het bleek mogelijk om, in de vorm van een nieuw te stichten fabriek voor DAF-personenauto's, een krachtig en expansief centrum te stichten van industriële bedrijvigheid, waarin tewerkstelling van gewezen mijnwerkers op een gecoördineerde manier kan gebeuren en waarvan de werkgelegenheid na omscholing der arbeiders redelijk goed kan aansluiten bij de industriële ervaring die zij in het mijnbedrijf hebben opgedaan.

De autofabriek komt in Born en zal worden ondergebracht in een holding, waarin de Staatsmijnen voor 25 pCt. zullen deelnemen. De Staatsmijnen worden daarmee voor eenkwart eigenaar van het gehele DAF-concern. In de statuten zijn bepalingen opgenomen ter bescherming van de minderheidspositie van de Staatsmijnen.

Met deze staatsdeelneming is een bedrag van f. 66 mln. gemoeid. De financieringsbehoefte wordt geschat op in totaal f. 290 mln. De Staat zal een garantie verschaffen voor de aflossing en de rente van een op de

(I. M.)

Ⓕ NV. SLAVENBURG'S BANK Ⓕ

kapitaalmarkt aan te trekken bedrag van f. 100 mln. De Minister noemt de in beginsel gemaakte afspraken een verantwoorde synthese tussen het belang van het nieuwe bedrijf en de ontwikkeling van Zuid-Limburg.

Het is duidelijk, dat de Staatsmijnen nog wel meer pijlen op hun boog hebben. In dit bedrijf leeft de natuurlijke drang naar continuïteit ondanks de te incasseren tegenslagen in de mijnbouw. Uiteraard blijft de chemie een heel belangrijke basisactiviteit, waarmee in de betreffende sector nog heel wat kan worden ondernomen. Internationaal gezien is het chemisch bedrijf van de Staatsmijnen een relatief klein bedrijf, waarin overwegend bulkprodukten worden gemaakt met een naar verhouding zeer sterke research. Het bedrijf komt nu definitief uit de schaduw van de kolen; het zal in de komende jaren bijzonder interessant zijn om te zien hoe dit stuk Staatsmijnen zich zal ontwikkelen. Binnenkort zal het wetsontwerp, om van de Staatsmijnen een n.v. te maken, worden behandeld en daarmee zal deze onderneming niet slechts de facto maar ook de jure een modieus aangeklede industriële partner of concurrent worden. Voor de beveiliging van haar verdere bestaan als zelfstandige onderneming zullen de Staatsmijnen een juist evenwicht moeten zien te vinden tussen minderheidsdeelnemingen en activiteiten met een volledige of overwegend eigen inbreng.

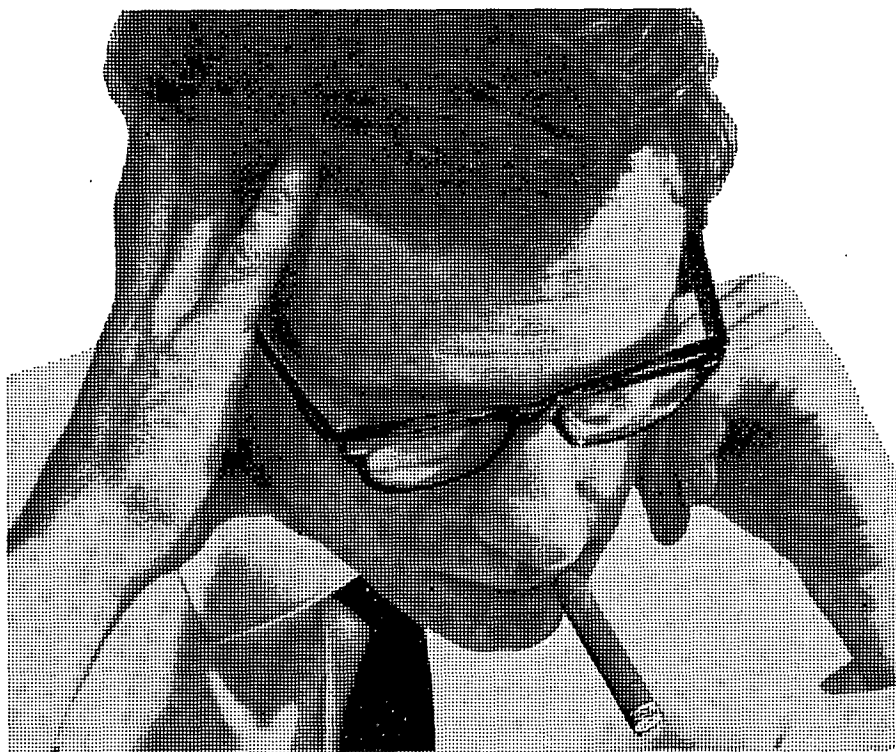
Veel zal daarbij afhangen van het binnen de Staatsmijnen verder uit te bouwen kennispotentieel nu de niet geringe mijnbouwkundige ervaring haar toekomstwaarde grotendeels heeft verloren.

Conclusie.

Uit de gang van zaken in Limburg kan nu reeds een belangrijke gevolgtrekking van meer algemene aard worden getrokken. De DAF-Staatsmijnenvestiging is een beslist noodzakelijk element in de in Limburg te treffen herstructureringsmaatregelen. Misschien zal het daarbij niet kunnen blijven. Deze overheidsinjectie in de regionale economie is op zijn zachtst gezegd heel erg vergemakkelijkt door het kennispotentieel van de DAF-fabrieken en de medewerking van het industriële apparaat van de Staatsmijnen. Niet overal beschikt

E.-S.B. 26-1-1966

SENATOR

Gulden Eeuw
18, 20, 29, 33, 37 en 42 ct!

aanstekelijk lekker!

(I. M.)

Economische Zaken over zo'n deskundig en grotendeels zelfstandig opererend veldleger. Niet overal ook is de overheid zo direct betrokken bij veranderingen in het produktiepatroon en evenmin is de problematiek elders zo scherp te lokaliseren en qua werkgelegenheid zo omvangrijk als in Limburg.

De voortgang van de techniek in onze gedecentraliseerde economie roept echter ook buiten Limburg sociale problemen op, waar heel onorthodoxe oplossingen nodig kunnen zijn. Voor de overheid is er de taak om de daarvoor nodige instrumenten in gereedheid te hebben en voor de plaatselijke industrie is er de taak om haar medewerking aan de omvormingspolitiek in een vroeg stadium te verlenen.

Geleen.

OELE.

Blijf bij - lees E.-S.B.!

De Overeenkomst van Jaende is er op gericht de geassocieerde staten door bevordering van de handel en het verlenen van financiële steun en technische bijstand tot grotere economische zelfstandigheid te brengen. De door de E.E.G. verleende preferenties vormen daarmee een overgangsregime, welke de brug slaat tussen het verleden — waarin de met Frankrijk geassocieerde landen protectie ondervonden in de vorm van hoge en stabiele prijzen voor hun afzet naar het moederland — en de toekomst, waarin tropische producten van deze landen onder normale marktverhoudingen moeten worden afgezet. Ook ten aanzien van niet-geassocieerde ontwikkelingslanden moet de Gemeenschap vorm en inhoud geven aan een constructieve ontwikkelingspolitiek en wel zodanig dat de belangen van geassocieerde staten en niet-geassocieerde staten met elkaar worden verzoend. Als grootste importeur ter wereld komt de E.E.G. een bijzondere plaats en verantwoordelijkheid toe voor de verdere ontwikkeling van de wereldhandel als geheel. De Gemeenschap staat daarom ook positief tegenover internationale akkoorden voor basisproducten en tegenover tariefpreferenties voor industriële eindproducten ten gunste van de ontwikkelingslanden.

E.E.G. en ontwikkelingslanden

(II) *

De doelstelling van de Overeenkomst van Jaende is om de economische ontwikkeling van de geassocieerde staten op middellange termijn zodanig te verbeteren dat het mogelijk wordt prijssubsidies geheel af te schaffen en de afzet van bepaalde tropische producten tegen concurrerende prijzen te doen plaatsvinden. Vóórdat het Verdrag van Rome tot stand kwam, genoot de uitvoer van de met Frankrijk geassocieerde landen naar het moederland door tussenkomst van de „Caisses de stabilisation” een preferentiële behandeling in de vorm van hogere en stabielere prijzen dan die, welke op de wereldmarkt golden. Hierdoor werd een tendens tot diversificatie en industrialisering tegengewerkt en het betrokken land in een economisch afhankelijk positie van het moederland gebracht.

In 1961 bijv. ging 75 pCt. van de totale export van de geassocieerde staten (ten bedrage van \$ 660 mln.) naar de E.E.G., waarvan weer verreweg het grootste deel naar Frankrijk. Tabel 1 geeft enige informatie over de omvang van de E.E.G.-invoer van enkele belangrijke tropische producten, afkomstig uit de geassocieerde staten en overige ontwikkelingslanden.

TABEL 1.

Aandeel ^{a)} van de E.E.G. in de invoer vanuit ontwikkelingslanden voor enkele tropische producten (1961)

	GASM ^{b)}		Totaal ontwikkelingslanden	
	aandeel E.E.G. (pCt.)	totaal (mln. \$)	aandeel E.E.G. (pCt.)	totaal (mln. \$)
Koffie	69	167	27	1.810
Cacao	74	83	40	470
Hout	90	122	58	350
Plantaardige oliën en vetten	87	89	53	340

a) Aandeel van de E.E.G.-invoer in de gezamenlijke invoer van E.E.G., E.V.A. en Noord-Amerika.

b) Geassocieerde Afrikaanse staten en Madagascar.

Bron: World Economic Survey 1962-I, tabel 4-12, blz. 94.

De tabel laat bijv. zien dat de GASM in 1961 voor een bedrag van \$ 167 mln. aan koffie uitvoerden, waar-

van verreweg het grootste gedeelte (69 pCt.) naar de E.E.G. Tegelijkertijd bedroeg de werelduitvoer van koffie \$ 1.810 mln., waarvan 27 pCt. naar de E.E.G. ging.

Koffie is een van de belangrijkste uitvoerproducten van ontwikkelingslanden (ca. \$ 2 mrd. per jaar in 1959-1962) en verdient daarom een enkel woord van toelichting. Sinds 1930 werd de koffieproductie in een aantal vroegere Franse koloniën sterk gestimuleerd door middel van een dubbele protectie: vrije invoermogelijkheid in het moederland (bij gelijktijdig hoge invoerrechten tegenover de Latijnsamerikaanse koffieproducenten) en bijzondere subsidies op Afrikaanse productie. Ondanks het feit dat de natuurlijke omstandigheden voor de voortbrenging van koffie in Afrika veel minder gunstig zijn dan die in Brazilië, Columbia en talrijke andere Latijnsamerikaanse landen ¹⁾, heeft de GASM zich aldus kunnen ontwikkelen tot een zeer belangrijke koffieproducent. Sinds een aantal jaren wordt de koffiemarkt gekenmerkt door overproductie, zeer grote voorraden (in de orde van grootte van twee jaren wereldconsumptie) en lage prijzen. Het verbruik neemt slechts langzaam toe en de perspectieven voor een rendabele en groeiende productie zijn dan ook weinig florissant: Azië drinkt thee, Noord-Amerika is een vrijwel verzadigde markt en ook in Europa zal de welvaartstijging slechts een bescheiden accres van de koffieconsumptie ten gevolge hebben, zelfs indien de buitengewoon hoge accijnzen in de Bondsrepubliek Duitsland (87 pCt.) en in Italië (77 pCt.) drastisch zouden worden verlaagd.

Uit tabel 1 kan men twee belangrijke conclusies trekken: 1. de E.E.G. is de belangrijkste markt voor de GASM; 2. de E.E.G.-markt is te groot om door de GASM geheel te kunnen worden verzorgd. Dit betekent dat de preferentie, welke door de E.E.G. wordt verleend, niet op een belangrijk deel van de wereldproduk-

* Het eerste deel van dit artikel is gepubliceerd in „E.-S.B.” van 19 januari 1966.

¹⁾ René Dumont: „L'Afrique noire est mal partie”, Parijs 1962, blz. 49.

tie betrekking heeft. Dit maakt een preferentieel systeem, in welke vorm dan ook, meer acceptabel dan wanneer de preferentie zich zou uitstrekken over een groot deel van het wereldaanbod, in welk geval men immers in veel ernstiger mate discrimineert ten opzichte van de resterende aanbieders. Het is in dit licht van belang dat het gemeenschappelijk buitentarief op hout, dat oorspronkelijk op 10 pCt. was vastgesteld, bij het inwerkingtreden van de Overeenkomst werd geschorst. Niet alleen is het marktaandeel van de E.E.G. in de afzet van de GASM van dit produkt uitzonderlijk hoog (90 pCt.), maar deze afzet van de GASM (\$ 122 mln.) is eveneens hoog in verhouding tot de totale uitvoer van hout van de ontwikkelingslanden (\$ 350 mln.).

De nieuwe Overeenkomst opent inderdaad perspectieven voor het bevorderen van een infrastructuur die diversificatie en industriële veredeling in de hand werken omdat het niet langer de voortbrenging stimuleert van die produkten die in onvoldoende mate tegen de concurrentie op de wereldmarkt zijn opgewassen. Slechts indien het de bedoeling van de Overeenkomst zou zijn de vroeger bestaande handelsstructuren te bestendigen, zou er aanleiding kunnen zijn de Europese Gemeenschap te beschuldigen van neo-kolonialisme, doch zij beoogt juist deze structuren te ontwikkelen, aldus Prof. Hallstein in een toespraak tot de ambassadeurs van de geassocieerde Afrikaanse staten en Madagascar op 5 juni 1963.

Uit gegevens over de invoer door de E.E.G. van tropische produkten (tabel 2) blijkt overigens dat zich reeds in de laatste jaren een tendens ten gunste van de GASM heeft afgetekend voor die produkten, waarvoor de concurrentiepositie relatief het beste is. Deze ontwikkeling heeft zich in 1964 versterkt voortgezet.

TABEL 2.

Invoer door de E.E.G. van enkele tropische produkten

	1958		1963		Mutatie in pCt.	
	mrd. \$	1.000 t.	mrd. \$	1.000 t.	mrd. \$	1.000 t.
Koffie						
totaal	554	523	510	699	— 8	34
waarvan: GASM a)	164	178	125	199	—24	12
overige landen	390	345	385	500	— 1	45
Bananen						
totaal	162	942	174	1.127	7	20
waarvan: GASM a)	93	428	97	504	4	18
overige landen	69	514	77	623	12	21
Cacao						
totaal	208	236	183	351	—12	49
waarvan: GASM a)	76	82	75	145	— 1	77
overige landen	132	145	108	206	—18	34
Sinaasappelen						
totaal	219	1.306	265	1.533	21	17
waarvan: GASM a)	41	217	53	279	29	29
overige landen	178	1.089	212	1.254	19	15
Suiker						
totaal	99	805	105	659	6	—18
waarvan: GASM a)	56	322	69	281	23	18
overige landen	43	483	36	278	—16	—42

a) Geassocieerde Afrikaanse staten en Madagascar, echter met inbegrip van de landen en gebieden overzee.

Bron: Maandstatistiek van de buitenlandse handel, Bureau voor de Statistiek der Europese Gemeenschappen.

De positie van andere Afrikaanse landen.

Het is begrijpelijk dat niet ieder even gelukkig was en is met de Overeenkomst, aangezien hier toch van een zekere discriminatie ten opzichte van andere ontwikkelingslanden sprake is. Doch ook nu weer kan worden opgemerkt dat dit een niet beoogd gevolg is van een nauwere samenwerking tussen de E.E.G. en de

geassocieerde staten. Rekening houdend met de protectie die deze landen lange tijd van Frankrijk hebben ondervonden, was het nu eenmaal onmogelijk de economische omstandigheden en levensvoorwaarden in deze landen bloot te stellen aan al te grote structurenbreuken. Men mag bovendien aannemen dat de verleende preferenties geen al te lang leven zijn beschoren, aangezien het gehele systeem er juist op gericht is de geassocieerde staten hun eigen plaats in de wereldeconomie te laten innemen.

De *intentieverklaring* welke aan de Overeenkomst is toegevoegd, opent overigens de weg voor andere niet-geassocieerde Afrikaanse landen, die in overeenkomstige economische omstandigheden verkeren, om de een of andere vorm van samenwerking met de Gemeenschap tot stand te brengen. Zulke landen kunnen immers of tot de Overeenkomst van Jaende toetreden, of een afzonderlijk associatie-akkoord met wederzijdse rechten en verplichtingen sluiten, of een gewoon handelsakkoord aangaan ten einde het handelsverkeer met de Gemeenschap te ontwikkelen.

Reeds geruime tijd is overleg gaande met Nigeria, Kenya, Oeganda en Tanzania, die alle in de tweede mogelijkheid geïnteresseerd zijn. Vooral de positie van Nigeria is hier van grote betekenis, aangezien dit grote en economisch meer ontwikkelde land (met een inwonertal van ca. 50 mln., dat wil zeggen in dezelfde orde van grootte als dat van alle geassocieerde Afrikaanse staten tezamen) voor een deel dezelfde economische structuur bezit en overeenkomstige produkten uitvoert als de geassocieerden, doch tegen veel lagere kosten produceert, met name voor wat betreft cacao, plantaardige oliën en hout. Wellicht kan hier een oplossing worden gevonden door de tarieven voor import uit Nigeria eerst geleidelijk te verlagen ten einde de geassocieerde staten de mogelijkheid te bieden een zekere positie te ontwikkelen en te consolideren op de E.E.G.-markt, aangezien de concurrentiepositie van Nigeria zo sterk is dat anders de geassocieerde staten nauwelijks kans hebben de niet-Franse markten binnen te komen. Zo gezien is de preferentie, welke Nigeria op de Engelse markt bezit, een aanvaardbare en zelfs gewenste zaak omdat daardoor de verkoopdruk van Nigeriaanse produkten op de E.E.G.-markt binnen zekere grenzen zal blijven.

De taak, waarvoor de Gemeenschap zich hier gesteld ziet, is dus om geleidelijk een politiek ten opzichte van

(I. M.)

Internationaal beleggingsfonds
in Aardgaswaarden

INTERGAS

Participaties dagelijks ter beurse verhandelbaar
via uw bankier of commissionair.

ontwikkelingslanden te ontwerpen, waarin de belangen van geassocieerde staten met die van andere ontwikkelingslanden worden verzoend. Ten aanzien van Afrika zij daarbij gewezen op de mogelijkheid dat de Gemeenschap haar markt zou kunnen openen voor tropische producten van niet-geassocieerde Afrikaanse landen, waardoor het denkbaar zou zijn dat het Verenigd Koninkrijk zijn markt zou openen voor produkten van de geassocieerde staten. In zulk een geval zou een belangrijke bijdrage worden geleverd aan de economische ontwikkeling van het gehele Afrikaanse continent, terwijl dit tevens een doorbraak zou betekenen in de sociaal-politieke scheidslijn tussen Frans- en Engels-sprekende landen in dit deel van de wereld.

E.E.G. en de niet-geassocieerde ontwikkelingslanden.

Het E.E.G.-Verdrag en met name de bepalingen inzake de handelspolitiek legt aan de Gemeenschap zekere verplichtingen op om bij te dragen aan de oplossing van ontwikkelingsvraagstukken. Art. 110 wijst uitdrukkelijk op de bijdrage die de lid-staten beogen te leveren tot „een harmonische ontwikkeling van de wereldhandel, de geleidelijke afschaffing van de beperkingen in het internationale handelsverkeer en de verlaging van de tariefmuren”. Het Verdrag maakt daarbij een onderscheid tussen de overgangperiode, tijdens welke de lid-staten hun handelsbetrekkingen met derde landen coördineren (art. 111) en de tijd nadien, wanneer één gemeenschappelijke handelspolitiek, gebaseerd op eenvormige beginselen, zal worden toegepast.

De betekenis van de E.E.G. als afzetgebied voor de ontwikkelingslanden blijkt uit de *goederenimport van de E.E.G. afkomstig uit die landen*. In tabel 3 is deze import van de E.E.G. uitgesplitst naar landen van oorsprong en naar produktgroepen. Opgemerkt zij, dat in totaal de E.E.G. de grootste importeur ter wereld is.

TABEL 3.

Samenstelling van de uitvoer van ontwikkelingslanden naar de E.E.G. in pCt. (1961)

	Latijns-Amerika	Midden-Oosten	Overig Azië	GASM a)	Overig Afrika	Totaal
Landbouwprodukten (gematigde streken)	16	0	5	11	6	8
Tropische produkten	24	2	10	35	18	17
Industriële grondst.	26	8	53	21	21	22
Petroleum	13	84	5	2	19	31
Overige goederen	21	6	27	31	36	22
Totaal	100	100	100	100	100	100
Totaal in \$ mrd.	1,8	2,0	0,9	0,9	2,6	8,2

a) Geassocieerde Afrikaanse staten en Madagascar.

Bron: World Economic Survey 1962-I, tabel 4-1 (blz. 82) en 4-7 (blz. 89).

Latijns-Amerika wordt potentieel het sterkst beïnvloed door de landbouwpolitiek van de E.E.G. en de politiek ten aanzien van tropische landbouwprodukten: 16 pCt. van zijn uitvoer naar de E.E.G. bestaat uit landbouwprodukten van de gematigde streken en 24 pCt. uit tropische landbouwprodukten. Globaal gesproken concurreert Latijns-Amerika voor tropische produkten met het Afrikaanse continent — waarvan de minst efficiënte producenten door een preferentiële behandeling van de zijde van de E.E.G. worden begunstigd — en voor produkten uit de gematigde zone met het

Noordamerikaans continent. De *geassocieerde Afrikaanse staten en Madagascar* zijn blijkens de tabel bijzonder sterk geïnteresseerd in alle factoren die hun concurrentiepositie als aanbieders van tropische landbouwprodukten beïnvloeden. Deze tropische produkten concurreren niet of nauwelijks met de Europese landbouw, tenzij „for the consumer's dollar”.

Anderzijds zal het handelsverkeer met Azië vermoedelijk slechts in geringe mate door de Europese integratie worden beïnvloed. De invoerrechten op grondstoffen waren reeds vóór 1958 zeer laag of nul en het gemeenschappelijk buitentarief brengt daarin ook weinig verandering. Dit is ook het geval voor petroleum, het voornaamste uitvoerprodukt van het *Midden-Oosten*; voor derivaten is nog geen definitieve beslissing genomen en hiervoor zal de handelspolitiek van de Gemeenschap in het kader van de toekomstige energiepolitiek worden bepaald.

Voor de ontwikkelingslanden als geheel is de uitvoer van landbouwprodukten van de gematigde zone naar de E.E.G. relatief beperkt (8 pCt. van hun totale uitvoer naar de E.E.G.). De belangrijkste produkten welke hier met de E.E.G.-producenten concurreren, zijn rundvlees, rijst, suiker en plantaardige oliën en vetten. Genoemd cijfer van 8 pCt. heeft bovendien de tendens te dalen als gevolg van het feit dat het grote bevolkingsaccres in de arme landen, gepaard aan een — weliswaar bescheiden — welvaartsstijging per hoofd, de consumptie van deze landbouwprodukten sneller doet stijgen dan de inheemse produktie.

De uitvoerpositie van de ontwikkelingslanden.

Een verdere verhoging van de uitvoer van de ontwikkelingslanden is een kernprobleem van de ontwikkelingspolitiek. Aangezien enerzijds elke economische ontwikkeling gepaard gaat met stijgende invoerbehoefden en anderzijds de uitvoer van deze landen ook in de toekomst de voornaamste bron van deviezen zal blijven vormen, is een gestadig groeiende uitvoer een onmisbare voorwaarde voor hun verdere economische expansie. Tegelijkertijd moet echter voor de jonge landen groot belang worden gehecht aan importvervangende, die in vele gevallen gemakkelijker is te realiseren dan exportbevordering²⁾.

De vooruitzichten voor de ontwikkeling van de export van de ontwikkelingslanden zijn nog steeds weinig rooskleurig. De uitvoer van grondstoffen en landbouwprodukten is weinig stabiel en vertoont bepaald geen krachtig opwaartse trend. Zoals reeds werd opgemerkt, daalt zelfs de uitvoer van landbouwprodukten in verschillende jonge landen. Van belang is intussen dat de discussie — met name door de positieve houding die de Europese Gemeenschap ter zake heeft ingenomen — over internationale akkoorden voor basisprodukten de laatste jaren weer sterker op gang is gekomen. Nagegaan zal moeten worden, of naast de produkten, waarvoor na de oorlog een akkoord werd afgesloten (graan, suiker, koffie, thee en tin), niet méér basisprodukten voor dergelijke akkoorden tussen de voornaamste in- en uitvoerlanden in aanmerking komen.

Aangezien de fluctuaties in het prijspeil van primaire produkten minder het gevolg zijn van schommelingen

²⁾ Op het vraagstuk van de kapitaalhelp aan en de hoge rentelast van de ontwikkelingslanden kan in dit bestek niet worden ingegaan.

in de vraag dan van die in het aanbod, zal elk akkoord, gericht op stabilisatie van de prijzen op een „billijk en lonend niveau”, staan en vallen met de mogelijkheid om het aanbodvolume dat in bepaalde perioden op de markt komt, te reguleren. Daarbij is de *stabiliteit* van het prijspeil eigenlijk het belangrijkste, aangezien hierdoor op langere termijn een continu verloop van de export-ontvangsten van ontwikkelingslanden is verzekerd, hetgeen op zichzelf een factor is die de economische groei van de ontwikkelingslanden begunstigt. Het *niveau* waarop wordt gestabiliseerd kan niet veel hoger zijn dan dat, hetwelk met de meerjarige trend in produktie en consumptie overeenstemt. Te hoge prijzen leiden vroeg of laat gemakkelijk tot produktie-overschotten en schepen daarmee omstandigheden, waaronder het overeengekomen prijspeil moeilijk duurzaam kan worden gehandhaafd.

In verband met het veelal te hoge kostenpeil en het te lage kwaliteitspeil blijft anderzijds de *industriële concurrentiekracht* van de ontwikkelingslanden in doorsned beneden die van de geïndustrialiseerde westerse wereld. In dit verband zij opgemerkt dat te dikwijls de bestaande produktiemethoden en technieken van hoog ontwikkelde landen worden gekopieerd. Hier lijkt bepaald een taak te liggen voor de traditionele leveranciers van kapitaalgoederen om zulke machines en andere investeringsgoederen te ontwikkelen, die speciaal geschikt zijn om in de jonge landen te worden gebruikt. Dit zou een belangrijke stap zijn op de weg naar het ontwikkelen van een speciale technologie voor arme landen.

Ook de structuur van het bestaande *systeem van invoerrechten* in de wereld bemoeijkt het op gang komen van de industrialisatie van de grondstoffenlanden. Aangezien invoerrechten in rijke landen in het algemeen toenemen naarmate een produkt het stadium van industrieel eindprodukt dichterbij nadert (grondstoffen, halffabrikaten, kapitaalgoederen, gereed verbruiksgoed), worden grondstoffenlanden benadeeld en ontwikkelde landen bevoordeeld. De producent in de

ze laatste landen betaalt geringe invoerrechten voor zijn grondstoffen en halffabrikaten, maar geniet een veel hogere bescherming voor het produkt dat zijn fabriek verlaat. De wijze waarop tariefonderhandelingen in het verleden werden gevoerd, gevoegd bij de relatief zwakke onderhandelingspositie van de grondstoffenlanden hebben ertoe geleid dat het verminderen van handelsbelemmeringen voor produkten die met name voor deze laatste landen van groot belang zijn, slechts in een gering aantal gevallen is voorgekomen.

Een herbezinning op hetgeen nog steeds „*preferentiële behandeling*” wordt genoemd, lijkt dan ook allesszins gepast. Het valt daarom toe te juichen dat in de Gemeenschap thans de mogelijkheden worden onderzocht om onder bepaalde omstandigheden af te wijken van de meestbegunstigingsclausule. Het gaat daarbij uiteraard niet om het afstand doen van dit beginsel, maar om de vraag of daarop — tijdelijk — bepaalde uitzonderingen zouden kunnen worden toegelaten. Het toepassen van de meestbegunstigingsclausule is immers geen doelstelling op zich zelf, doch een handelspolitiek instrument en zou ruimte kunnen laten voor tariefpreferenties voor industriële eindprodukten ten gunste van de ontwikkelingslanden. Het is dan ook verheugend dat de lid-staten van de E.E.G. en de Commissie op de Wereldhandelsconferentie van 1964 te Genève openlijk hun instemming hebben betuigd met het principe van de tariefpreferenties voor industriële eindprodukten ten gunste van de ontwikkelingslanden, zij het dat over de voorwaarden en modaliteiten hiervan onder de lid-staten niet steeds eenstemmigheid bestond. Het is duidelijk dat het delicate vraagstuk van het afwegen van de belangen der individuele ontwikkelingslanden bij het selecteren van produkten die hiervoor in aanmerking komen, de komende jaren heel wat hoofdbrekens zal kosten. Het is te hopen dat hierover reeds in de „Kennedy-ronde” belangrijke beslissingen zullen worden genomen.

Brussel.

Drs. H. R. WORTMANN.

(I. M.)

Met één aandeel 'Vereenigd Bezit van 1894' hebt U circa 200 ijzers in het vuur

Elk aandeel 'Vereenigd Bezit van 1894' maakt U mede-eigenaar van een grote, deskundig samengestelde aandelenportefeuille, die een aantrekkelijk rendement oplevert. Spreiding over circa 200 fondsen beperkt het risico. Bovendien bestaat goede kans, dat Uw bezit in waarde vermeerderd.

Alle banken en commissionairs kunnen U inlichten.

N.V. VEREENIGD BEZIT VAN 1894

De voordelen van aandelenbezit met beperking van risico

WESTERSINGEL 84, ROTTERDAM

Deze bijdrage wil een kritische evaluatie zijn van het Verslag van de Verzekeringskamer over 1964 en een bijdrage vormen tot de jongste discussie rond de gang van zaken in het levensverzekeringbedrijf. De in het verslag gehanteerde indeling van de kosten in acquisitiekosten en vaste lasten is, naar de mening van de auteur van dit artikel, geheel arbitrair en verluist de causale samenhang tussen onkostenstijging en de sterk opgedreven acquisitie, de „produktiejacht“. Deze produktiejacht blijkt ook duidelijk uit het feit dat in 1964 bijv. het verzekerd bedrag, afgevoerd wegens afkoop en royement, meer dan het dubbele bedraagt van de normaal vervallen levensverzekeringen. De schrijver plaatst voorts nog enkele vraagtekens bij o.a. de hoogte van de reserveringen, het door enkele maatschappijen toegepaste winstdelingsstelsel en het beleid inzake de beleggingen.

Het Verslag van de Verzekeringskamer over 1964 kritisch bekeken

Het is gebruikelijk, dat uit het jaarlijks verschijnende verslag van de Verzekeringskamer enkele hoofdpunten in de pers worden weergegeven. Als regel geschiedt zulks zonder commentaar van belang, omdat de materie voor de niet-ingewijde nu eenmaal vrij moeilijk te hanteren is. Niettemin is uit een jaarverslag, dat op het gehele Nederlandse levensverzekeringbedrijf betrekking heeft, veel belangwekkends te concluderen en te destilleren.

Groei.

Het verslag over 1964 vermeldt, na een inleiding van algemene aard die geen aanleiding tot commentaar geeft, op blz. 4, dat diverse oorzaken, o.m. betere voorlichting en allerlei fiscale faciliteiten, de buitengewone produktiviteit van de maatschappijen in de hand hebben gewerkt. De steun welke het levensverzekeringbedrijf door die fiscale faciliteiten ontvangt, moge een welkome steun zijn, objectief bezien zijn daartegen ook bezwaren aan te voeren. Het zou te waarderen zijn indien deze faciliteiten alleen golden voor hen, die geen of onvoldoende pensioenrechten hebben en zelf maatregelen moeten treffen voor de verzorging van de oude dag. In het algemeen de beoefenaren van vrije beroepen, als artsen, advocaten enz. Zoals de mogelijkheden nu liggen, wordt in talloze gevallen van de belastingvrije premieaftrek gebruik gemaakt uitsluitend om het fiscale voordeel, door personen die reeds uit hoofde van een werkkring uitstekende pensioenrechten hebben. In de reclame van de maatschappijen wordt meestal een redelijk verzekeringsdoel zelfs niet aangeroerd en wordt alleen maar de belastingbesparing naar voren gebracht, belastingbesparing die een groep ten goede komt, die zich een premie-uitgave tot f. 5.000 per jaar kan veroorloven, maar die ten laste gaat van de schatkist en dus de gemeenschap.

Ook op blz. 4 vermeldt het verslag, dat de voortdurende welvaart de spaarzin en dus ook de vraag naar polissen van levensverzekering bevordert en dat de verzekeringsgedachte sterk genoeg is ontwikkeld om de bezwaren uit hoofde van de inflatoire tendensen gedeels te overwinnen. Deze conclusie geeft een wel wat gekleurd beeld van de stand van zaken. De toeneming van collectieve verzekeringen is groter dan die van individuele verzekeringen. Aangezien deelneming aan een collectief verzekeringscontract meestal een verplicht ka-

rakter heeft, bijv. voortvloeit uit een dienstverband, zegt dit niets omtrent de verzekeringsgedachte. Dit geldt zelfs ook voor de individueel gesloten verzekering, die veelal uitsluitend om het fiscaal gewin wordt aangegaan. Verder is er nog het aanzienlijk aantal verplicht gesloten verzekeringen, gekoppeld aan een hypotheek.

Renteniveau.

Op blz. 5 wijdt het verslag een beschouwing aan de interestgrondslag en brengt het naar voren, dat het uitzonderlijk hoge renteniveau het levensverzekeringbedrijf in een financieel sterke positie heeft gebracht. De conclusie waarmee deze beschouwing wordt besloten: „... een ongestoorde ontwikkeling van het bedrijf is het beste gewaarborgd bij een niet sterk fluctuerende interestvoet“ doet onzakelijk en eigenlijk naïef aan. Vermoedelijk zal ieder bedrijf graag werken met weinig fluctuerende componenten. Maar de praktijk is nu eenmaal anders. Overigens zou men de vraag kunnen stellen waarom de levensverzekeringmaatschappijen dan niet meewerken aan een minder fluctuerende rentevoet, door de ongeveer f. 2 mrd., in 1964 belegd, op lagere rentevoorwaarden aan te bieden dan de algemene. Indien men echter in de jaarverslagen van de maatschappijen ziet, dat hypotheekrenten tegen $6\frac{1}{4}$ pCt. en op objecten in het buitenland zelfs tegen 7 pCt. lopen, krijgt men de indruk, dat deze maatschappijen de bezwaren van de Verzekeringskamer tegen een fluctuerende rentevoet niet delen.

Kosten.

Het verslag vervolgt met een omschrijving van de kostenstructuur (blz. 5) en gaat daarbij uit van de opzet de kosten te splitsen in acquisitiekosten en vaste lasten. Tot de acquisitiekosten rekent de Verzekeringskamer alleen de afsluitprovisies en de geneeskundige honoraria. Alle andere kosten worden onder de vaste lasten gerangschikt. Deze opvatting doet wonderlijk aan. Tot de acquisitiekosten behoren stellig ook de kosten van bijkantoren en van de directieuren daarvan, van enkele duizenden inspecteurs, van eveneens enkele duizenden vervoermiddelen enz., zo niet geheel dan toch zeker voor 75 pCt. Is de onderscheiding welke de Verzekeringskamer maakt wellicht bedoeld als middel om niet te laten uitkomen, dat de onkostenstijging in het levensverzekeringbedrijf in grote mate wordt veroorzaakt

door de sterk opgedreven acquisitie, populair gezegd: door de produktiejacht? Of deze ook het belang van het publiek dient, zal bij de beschouwing over het produktie- en royementverloop worden gezien.

Reserves.

Uit de paragraaf over premiereserve en de extra zekerheid (blz. 6) blijkt, dat de extra waarborgen eind 1964 7,5 pCt. van de premiereserve bedroegen. Eind 1963 was dit 7,3 pCt. en in het verslag over dat jaar schreef de Verzekeringskamer: „Neemt men in het licht van deze volstrekt normale ontwikkeling de voorgenomen verzwaring van de fiscale druk in aanmerking, dan lijkt het dubieus of de maatschappijen een behoorlijk peil van de extra reserve kunnen handhaven”. Was de Verzekeringskamer — men zou zeggen: de gewoonte getrouw — hier niet wat pessimistisch? Een stijging van de extra waarborgen met 0,2 pCt. van de premiereserve (ad f. 12 mrd.) betekent een stijging met een bedrag van f. 24 mln. Het heeft nooit in de bedoeling van de overheid gelegen een zodanig bedrag — of meer — aan belasting te heffen. Het ging slechts om de niet meer belastingvrij van de winst af te schrijven egalisereserve, een onbetekenend onderdeel van de totale reserve. De hierboven weergegeven opmerking van de Verzekeringskamer doet niet objectief aan. Temeer omdat de Kamer het vormen van een egalisereserve zelfs niet voorschrijft.

Voorts vermeldt het verslag, dat de waarde ultimo 1964 van de extra toevoegingen aan de premiereserve ad f. 510 mln. hoger zijn dan het viervoudige van het totaal van de gestorte kapitalen en dat hierin een duidelijke aanwijzing is gelegen, dat de extra reserves in het levensverzekeringbedrijf een integrerende functie vervullen. Dit lijkt een bewijs uit het ongerijmde. Waar is die duidelijke aanwijzing in gelegen en waarop is deze gebaseerd? Extra reserves mogen belastingvrij van de winst worden overgeboekt. Zou hierin niet de aanleiding liggen de extra reserves op te voeren? Waartoe dienen nu onder meer deze extra reserves? In een combinatie van een moeder- en een dochtermaatschappij werd enkele jaren geleden het aandelenkapitaal van de dochtermaatschappij met f. 0,5 mln. uitgebreid. De daarvoor uitgegeven aandelen kwamen uiteraard in het bezit van de moedermaatschappij. Deze fourneerde dit halve miljoen echter niet, maar liet dat afschrijven ten laste van de extra reserves van de dochtermaatschappij. Men zou dus kunnen stellen: de verzekerden hebben deze aandelen betaald.

De Verzekeringskamer spreekt voorts de mening uit, dat een voorziening in de premiereserve ter zake van de vaste lasten een „hoog belang” is. Deze uitlating heeft een tendentieuze tint. De vaste lasten zijn in werkelijkheid voor een groot deel acquisitiekosten, zoals wij hiervoor reeds zagen. Maar indien de Verzekeringskamer een dergelijke voorziening als een „hoog belang” ziet, waarom wordt deze de maatschappijen dan niet bindend voorgeschreven? Heeft de Verzekeringskamer zo weinig zeggenschap? Er is m.i. echter niet de minste reden voor enige voorziening of maatregel in dit opzicht. Het zou alleen maar van gezond verstand getuigen, indien ter vermindering van de kosten wat minder fel achter de produktie van nieuwe verzekeringen werd aangejaagd. Dit zou ook voor het publiek tot het vermijden van verliezen leiden. In 1964 is voor f. 815 mln. aan verzekeringen geroyeerd, zonder terugbetaling

van ook zelfs maar één cent van de betaalde premie. Dit, alsmede het zeer hoge bedrag aan afgekochte verzekeringen, duidt erop, dat nog altijd te veel verzekeringen geforceerd worden afgesloten. Dit leidt alleen maar tot hoge kosten voor de maatschappijen en tot verliezen voor de verzekerden.

Winstdeling.

Het verslag wijdt vervolgens een beschouwing aan de winstdeling (blz. 7); het vermeldt onder meer dat uit de grote rentewinst een premieverlaging zou kunnen voortvloeien. Voorts, dat het zich laat verstaan, dat de maatschappijen in het licht van de heersende onzekere omstandigheden de voorkeur geven aan een winstdelingssysteem, omdat aldus de argumenten ten gunste van tariefsherziening goeddeels worden ontzenuwd. Wat de Kamer met „onzekere omstandigheden” bedoelt, blijft in het duister. Afgezien hiervan: een winstdelingssysteem scheidt voor de maatschappijen geen verplichtingen. Wanneer de rente weer eens tot bijv. 4 of 4½ pCt. zou teruglopen, zou beëindiging van de winstdeling stellig niet tot de onmogelijkheden behoren. Laat men verder niet uit het oog verliezen, dat van de f. 107,9 mln. (zichtbare) winst slechts f. 17,7 mln. aan de verzekerden ten goede komt. Deze moeten om voor winstdeling in aanmerking te komen in het algemeen daarvoor dan nog f. 1,50 per f. 1.000 verzekerd kapitaal per jaar extra betalen. Meestal wordt deze winstdeling in de vorm van winstbijschrijving op de polis, dus door verhoging van het verzekerd bedrag, uitgekeerd. Waarom de winstbijschrijving op de polis, volgens de Verzekeringskamer, juist in tijden van inflatie een levensverzekering aantrekkelijker maakt, ontgaat mij. Deze winstbijschrijving zal immers ook weer door inflatie in waarde dalen en wat is de verzekerde er dan op vooruitgegaan? Hoe staat de Verzekeringskamer tegenover maatschappijen, waaronder grote en zeer grote bedrijven, die niets doen op het gebied van winstdeling? Aan winst ontbreekt het bij die bedrijven niet. Een van deze maatschappijen keerde over 1963 (het jaarverslag over 1964 heb ik niet ter beschikking) 42 pCt. dividend uit. Ten slotte zij over dit onderwerp opgemerkt, dat de rentemarge in 1964 1,56 pCt. bedroeg. Op een belegd vermogen van f. 12,7 mrd. een rentewinst van f. 198 mln. vormend, waartegen de f. 17,7 mln. voor de polishouders maar karig afsteken.

Waardevastheid en beleggingen.

Vervolgens geeft het verslag op blz. 8 de opvattingen van de Verzekeringskamer weer over de „waardevastheid”. Hoewel deze niet bijzonder positief zijn gesteld, geven zij toch de overtuiging, dat ook de Verzekeringskamer weinig heil ziet in zgn. „waardevaste verzekeringen”. Waardevaste uitkeringen zullen alleen te bereiken zijn met waardevast geld en niet door belegging in welke „zakelijke waarden” dan ook. Dit zijn lapmiddelen die alleen risico's bieden, die — zoals de Verzekeringskamer opmerkt — op de verzekerden rusten. De fluctuaties welke de „fractie”, waarmede een op dit terrein werkende maatschappij rekt, ondergaat, bewijst dit wel duidelijk. Na te hebben vermeld, dat vermenging van het traditionele bedrijf met de levensverzekering op basis van belegging in zakelijke waarden nog niet aan de orde is gekomen, schrijft de Kamer: „Zou de ontwikkeling te zijner tijd in deze richting willen gaan, dan zal de Verzekeringskamer niet nalaten de

consequenties te trekken uit hetgeen hierboven werd opgemerkt". Nu deze vermenging, volgens de jongste berichten, een feit gaat worden, zal het menigeen interesseren welke consequenties de Verzekeringskamer nu zal trekken en welke maatregelen eventueel getroffen zullen worden.

Bij de behandeling van het beleid inzake de beleggingen (blz. 9), merkt de Verzekeringskamer op, dat het aandeel van de vaste eigendommen hierin relatief slechts weinig is toegenomen. De vaste eigendommen vormen nu $8\frac{1}{2}$ pCt. van de totale beleggingen. De maatschappijen geven de voorkeur aan het verstrekken van hypotheecaire leningen. Het valt op, dat ook nu de Verzekeringskamer de koppeling van hypotheek-levensverzekering aanroert. In het vorige jaarverslag werd over deze door de maatschappijen veelal verplichte combinatie opgemerkt: „Op deze ontwikkeling is meermalen kritiek geïoefend, waaraan wij intussen stilzwijgend voorbijgaan, voor zover de beoordeling buiten de soliditeitsvraag staat". In het jongste verslag leest men: „Zulk een vermenging van het beleggings- en het acquisitiebeleid, waartegen voorheen en terecht altoos werd gewaarschuwd, kan bij een wending van het getij moeilijkheden veroorzaken". Ik zou hieraan willen toevoegen, dat deze moeilijkheden dan wel het grootst zullen worden voor de hierbij betrokken verzekerden, die door de koppeling hypotheek-levensverzekering toch al zeer duur uit zijn, nog afgezien van andere bezwaren. Het is een opmerkelijk verschijnsel, dat de maatschappijen in tijden van hoge rentevoet veelal hypotheek op 10-jarige termijn verstrekken, terwijl het altijd gebruikelijk is geweest hypotheek voor 5-jarige perioden aan te gaan. Helaas beperkt de Verzekeringskamer zich in dit verband tot de hierboven geciteerde opmerking over de koppeling hypotheek-levensverzekering en blijven de belangen van de hierbij betrokken verzekerden buiten beschouwing.

Het volgende punt in het verslag (blz. 10) behandelt de keuze van de bij de premieberekening gebruikte sterftetabellen. In dit verband is het veelzeggend dat in het verslag over 1963 de Verzekeringskamer schreef: „Door deze tafelkeuze bereiken de maatschappijen een hoge sterftewinst". Een dergelijke opmerking heeft de Kamer in het laatste verslag achterwege gelaten, hoewel deze conclusie nog niets aan waarde heeft verloren en nog geheel toepasselijk is.

Productie en roeyement.

De paragraaf „Productie en roeyement" (blz. 12) levert het vreemde verschijnsel op, dat het abnormale verval van verzekeringen, dat is wegens afkoop en roeyement, sneller stijgt dan het verval wegens normale oorzaken, d.w.z. wegens uitkering door overlijden of door het bereiken van de aflooptdatum. De Verzekeringskamer noemt weliswaar enkele bijzondere factoren die bij deze stijging een rol hebben gespeeld, maar vermeldt geen getallen, zodat de invloed van de bijzondere factoren onoverzichtelijk blijft. Vooral de afkoop van verzekeringen neemt steeds toe. Relatief zelfs sneller dan de stijging van de totale verzekerde portefeuilles. In 1964 werd voor f. 890 mln. aan verzekeringen afgekocht. De uitbetaalde afkoopsummen bedroegen nog geen tiende gedeelte daarvan, f. 87,6 mln. Zoals wij reeds zagen werd een bijna even groot bedrag, f. 815 mln., in 1964 geroyeerd. Stelt het publiek nu zo weinig prijs op een levensverzekering of worden deze

nog teveel door de maatschappijen opgedrongen? Is het sociale en ideële doel, waarvan de levensverzekering-maatschappijen zo gaarne getuigen, wel zo groot? Als men nagaat, dat in 1964 wegens overlijden en afloop f. 734 mln. aan verzekeringen werd afgevoerd en wegens afkoop en roeyement f. 1,7 mrd., dan schijnt het publiek het nut van een levensverzekering niet zo hoog aan te slaan.

Staat dit alles wel in verantwoord evenwicht met de zeer grote onkosten welke de maatschappijen maken, voor een groot deel acquisitiekosten? Voor de in 1964 geroyeerde verzekeringen zal alleen aan afsluitprovisie een f. 10 mln. zijn uitbetaald, ongerekend de indirecte acquisitiekosten en de administratiekosten. Door het publiek is voor deze f. 815 mln. aan geroyeerde verzekeringen — laag geschat — een bedrag van f. 25 mln. aan premieën geheel nutteloos uitgegeven.

Nogmaals kosten.

Ook de „Kosten" worden in het verslag behandeld (blz. 17). Deze beschouwing is echter weinigzeggend, daar deze beperkt blijft tot een opsomming van de door de maatschappijen gezamenlijk gemaakte kosten. Enige omschrijving van de bestedingen blijft achterwege. De conclusie, dat de vaste lasten boven de daarvoor beschikbare middelen uitgaan, heeft geen waarde. Tot de vaste lasten rekent de Verzekeringskamer alle zijdelingse acquisitiekosten en dit is nauwelijks objectief te noemen.

Ten aanzien van de slotopmerking van de kostenparagraaf over de terugval van het beschikbare bedrag ter dekking van de vaste lasten in procenten van de ontvangen bruto jaarpremie eigen rekening, zou een nadere verklaring wel gewenst zijn. Ligt dit bijv. niet aan de geringe kostenopslag op premieën voor collectieve verzekeringen? In 1964 was de productie in de collectieve sector nagenoeg even groot als in de individuele. De totale verzekerde portefeuilles beginnen elkaar met f. 30,7 mrd. aan individuele en f. 24,4 mrd. aan collectieve verzekeringen dicht te naderen. Enige mededelingen over dit alles in het verslag, zou de informatieve waarde ervan wel ten goede komen.

Taxaties.

Belangrijk is het overzicht over „De gezamenlijke beleggingen en de opbrengsten daarvan" (blz. 19), waarin als eerste beleggingspost worden vermeld de vaste eigendommen. Deze hebben een balanswaarde van f. 1,085 mrd. Bij de laatste taxaties is aan deze vaste eigendommen een waarde toegekend van f. 1,254 mrd. De data van deze taxaties kan het verslag van de Verzekeringskamer uiteraard niet vermelden. Deze zijn evenwel na te gaan in de jaarverslagen van de maatschappijen en daarbij komt men tot wel zeer wonderlijke conclusies. In een jaarverslag over 1964 van een van de grote maatschappijen staat het huizenbezit genoteerd voor een boekwaarde per eind 1964 van ruim f. 96 mln. De waarde toegekend bij de laatste taxatie is ruim f. 86 mln. Maar nu blijkt, dat de taxaties van ca. 850 panden, omvattende ruim 2,200 woningen, dateren van vóór 1940. Een enkel voorbeeld: een object in Amsterdam, omvattende 53 panden met 208 woningen, heeft een boekwaarde van f. 988.500, gelijk aan de taxatiewaarde. Maar deze taxatie dateert van 1937! In Den Haag: 22 panden (66 woningen), boekwaarde en taxatiewaarde f. 360.500. Deze taxatie is van 29 april

1933. Uit een ander jaarverslag: waarde bij taxatie in 1953 van een kantoorgebouw f. 470.000, balanswaarde f. 90.000. Hierin moeten toch wel bijzonder grote bedragen als stille reserve schuilen.

Hetzelfde geldt voor de balanspost: effecten. Daarvan bestaat f. 755 mln. uit obligaties. Nu is het merkwaardig, dat op de balans de obligaties gewaardeerd worden volgens de beurskoers van eind december van het verslagjaar. Een levensverzekeringmaatschappij zal niet gemakkelijk in de noodzaak komen te verkeren obligaties te verzilveren. De uitlotings- of aflossingsdatum zal vrijwel altijd afgewacht kunnen worden, waarbij een obligatie van f. 1.000 weer f. 1.000 oplevert, ongeacht de beurskoers. De bezittingen van de maatschappijen moeten door deze stille reserves nog aanzienlijk groter zijn dan uit de cijfers is op te maken.

Conclusie.

Bij de bestudering van het Verslag van de Verzekeringkamer over 1964 en de samenstelling van dit artikel rees de vraag:

Is het nut van het levensverzekeringbedrijf zo groot, dat het bestaan van een Verzekeringkamer gewettigd is, dat de instandhouding van een zeer groot en kostbaar werkend acquisitie-apparaat en een eveneens zeer grote administratieve staf verantwoord is en dat ruim

In de reeks marktordeningssystemen van de E.E.G.-landbouw neemt de op stapel staande regeling voor de sector oliën en vetten een zeer belangrijke plaats in. De kernvraag hierbij is, of en met hoeveel procent de marktprijs van olijfolie (kunstmatig) moet worden verlaagd ter handhaving van de Italiaanse afzet van olijfolie. Volgens een in Brussel voorlopig voorgestelde oplossing zouden de olijfolieprijzen met hetzelfde percentage moeten worden verlaagd als waarmee de andersoortige, zgn. concurrerende, oliën — als gevolg van de afschaffing van de huidige beschermende heffingen in Italië — goedkoper worden. Schrijver van dit artikel tracht aan te tonen, dat deze oplossing slechts aanvaardbaar is onder bepaalde bijzondere voorwaarden, waaraan volgens een globaal econometrisch onderzoek echter niet wordt voldaan. O.a. zou sprake moeten zijn van een praktisch te verwaarlozen inkomenselasticiteit, die daarentegen juist een opvallend „significante” waarde vertoont.

Inleiding.

Binnen niet al te lange tijd hoopt men in Brussel een begin te maken met een gemeenschappelijk marktordeningssysteem in de belangrijke sector oliën en vetten. Het zwaartepunt hiervan wordt door de olijfolieproblematiek gevormd. Deze bestaat kort gezegd hierin, dat Italië tot dusver alle met olijfolie concurrerende oliën en vetten door flexibele heffingen op een kunstmatig hoog prijsniveau heeft gehouden; een bescherming, die in de E.E.G. zal moeten verdwijnen. Om niet het gevaar te lopen dat de Italiaanse olijfboeren hun produktie niet kunnen afzetten meent men de huidige *marktprijs* van olijfolie eveneens te moeten verlagen. Het bedrag waarmee de olijfolieprijs wordt

450 commissarissen en directeuren voor dit alles noodzakelijk zijn?

Het nut van het levensverzekeringbedrijf behoort in de eerste plaats te worden afgemeten aan de grootte van de uitgekeerde verzekerde bedragen. Het doel is immers de financiële verzorging van weduwen en wezen en voorzieningen voor de oude dag. Menigeen zal zich de slagzin uit vroeger jaren van een grote maatschappij herinneren: „Verzeker uw weduwe nog drie jaar uw inkomen”.

De uitkeringen in 1964 bedroegen:

wegens overlijden van de verzekerden	f. 74,2 mln.
wegens het bereiken van afloopdata	f. 164,8 mln.
andere kapitaaluitkeringen	f. 3,3 mln.
renten (bijv. lijfrenten)	f. 177,3 mln.
Totaal	f. 419,6 mln.

Als men hiermede vergelijkt het bedrag dat aan onkosten en lasten door het levensverzekeringbedrijf in 1964 is uitgegeven, f. 405,2 mln., dan lijkt het nuttige doel wel heel duur te worden gekocht. Zeker als men er rekening mede houdt, dat deze f. 405,2 mln. met nog enige tiendallen miljoenen guldens moet worden verhoogd wegens dividenden, tantièmes en gratificaties. Zodat gesteld moet worden dat de totale uitgaven groter zijn dan de totale uitkeringen.

Arnhem.

K. DE WAAL.

Gemeenschappelijk vetten- en oliënbeleid

(I)

verlaagd, wordt dan in de vorm van directe steun aan de producenten vergoed.

Deze oplossing (neergelegd in een Resolutie van de E.E.G.-Raad van Ministers d.d. 23 december 1963) betekent in feite een nieuwe combinatievorm van de twee voor de belangrijkste landbouwprodukten tot dusver gevolgd E.E.G.-marktordeningssystemen, nl. van het systeem van de zgn. flexibele heffingen¹⁾ en dat

¹⁾ Marktopbrengst in principe gelijk aan het inkomen van de producenten; ingevoerde produkten opgetrokken tot het E.E.G.-prijsniveau met behulp van variabele heffingen, zijnde het verschil tussen de te beschermen E.E.G.-prijs en de fluctuerende wereldmarktnoteringen.

van de zgn. directe producentensteun²⁾. Deze combinatie is begrijpelijkerwijze noodzakelijk, daar het olijfoliebeleid (zelfvoorzieningsgraad: ca. 80 pCt.) in principe het stelsel van flexibele heffingen volgt (deze moeten dus de nieuwe verlaagde markttrichtprijs beschermen tegen de naar verwachting nog lagere wereldmarktnoteringen), terwijl dat van de overige plantaardige oliën en oliehoudende zaden (zelfvoorzieningsgraad onder de 10 pCt.) op het steunsysteem berust.

Indien wij van de in 1964 waargenomen gemiddelde prijzen uitgaan³⁾ en verder veronderstellen dat de concurrerende oliën gemiddeld met hetzelfde bedrag zullen dalen als de op te heffen bescherming, dan kunnen wij deze verwachte prijsdaling in een percentage uitdrukken van de in 1964 bestaande gewogen gemiddelde prijs⁴⁾.

De probleemstelling is dus, samengevat: als de concurrerende oliën met x pCt. worden verlaagd, met hoeveel procent moet de prijs van olijfolie worden verlaagd, opdat de afzet van de Italiaanse olijfolieproductie (ca. 400.000 ton) gewaarborgd blijft⁵⁾?

Het probleem heeft een econometrisch en een politiek aspect: de econometrist zal het percentage van de noodzakelijke prijsverlaging dienen te schatten; de politicus zal zich dienen af te vragen of slechts de afzet van de Italiaanse productie (400.000 ton) of de gehele bestaande Italiaanse productie (ca. 500.000 ton) dient te worden gehandhaafd.

Het spreekt vanzelf dat wij ons zullen beperken tot het econometrische aspect, te meer daar de eenmaal verrichte analyse zonder moeite zowel voor 400.000 als voor 500.000 ton of voor welke tussenhoeveelheid ook kan worden toegepast.

De „oplossing”.

1. Er is een stelling, die men in Brussel herhaaldelijk heeft horen verkondigen, nl. dat de huidige relatieve verhouding tussen de prijzen van olijfolie en van concurrerende oliën⁶⁾ (in 1964 gemiddeld 1 : 0,6) dient te worden gehandhaafd. Bij een prijsverlaging van laatstgenoemde met x pCt. komt zulks neer op een prijsverlaging van olijfolie met eveneens x pCt. In dit uitgangspunt is impliciet de politieke mening aanwezig dat niet de afzet van de huidige productie, doch de huidige consumptie dient te worden gestabiliseerd, d.i. ca. 500.000 ton per jaar. Voorlopig zullen wij onze analyse langs dezelfde lijn vervolgen.

²⁾ Prijzen in E.E.G. praktisch op wereldmarktniveau; aanvulling producenteninkomen met directe steun.

³⁾ Bron: diverse gestencilde uitgaven van de Europese Commissie alsmede „l'Annuario Statistico Italiano”, Istituto Centrale di Statistica, Rome 1964.

⁴⁾ Aangezien meer dan 95 pCt. van de E.E.G.-productie en consumptie van olijfolie in Italië is geconcentreerd, wordt in onze analyse in feite steeds van de situatie in Italië uitgegaan. De op grond van 1964 voor 1965 berekende resultaten kunnen uiteraard mutatis mutandis ook voor 1966 worden toegepast.

⁵⁾ De Italiaanse olijfolieproductie — thans gemiddeld 380.000 ton — kan voor ons doel als een gegeven worden beschouwd. Tegen een zekere produktiviteitsstijging bij dit 15-jarige gewas staat namelijk een voorgenomen beperking van het areaal. Veiligheidshalve houden wij desondanks rekening met een stijging tot gemiddeld 400.000 ton per jaar. (Alle hoeveelheden zijn op basis van geraffineerde olie.)

⁶⁾ Beide beschouwd als een homogeen goed — een soort gewogen gemiddelde van de verschillende kwaliteiten.

Wij zullen dan ook allereerst deze stelling onderzoeken. Om het geheel in het theoretisch-economische vlak te houden, zullen wij genoemde stelling als een „hypothese” beschouwen. (Het zal de lezer intussen wel duidelijk zijn, dat de omvang van de prijsverlaging zeer belangrijke budgettaire, prijspolitieke en handelspolitieke consequenties heeft, zowel voor olijfolie als ook voor de „concurrerende” oliën, om niet te spreken van de uit vetten en oliën vervaardigde produkten, zoals margarine enz. die door een, op deze produkten te leggen zgn. vetbelasting mede moeten bijdragen in de financieringsmiddelen.)

2. Om de onder 1. genoemde „hypothese” te kunnen beoordelen, zullen wij eerst de grootheden moeten kennen, die van invloed zijn op de olijfolieconsumptie en die in de afgelopen 11-12 jaar regelmatig wijzigingen hebben ondergaan. Deze zijn: totale reële consumptieve bestedingen (C_T , eenvoudigheidshalve te hanteren i.p.v. het totaal reëel inkomen), de prijs van concurrerende oliën (P_{co}), de prijzen van „alle overige” artikelen (P_{kvl}) en ten slotte de prijs van olijfolie zelf (P_{oo})⁷⁾.

Hoe kan nu de „hypothese” worden verdedigd, die zegt, dat — ter handhaving van dezelfde consumptieve vraag naar olijfolie en bij een verlaging van P_{co} met x pCt. — ook P_{oo} met x pCt. dient te worden verlaagd? Indien wij afzien van de tamelijk absurde mogelijkheid, dat wijzigingen in C_T , P_{kvl} en P_{oo} wel significant zijn, maar hun gezamenlijk effect desondanks wordt gecompenseerd door het effect van wijzigingen in P_{co} ⁸⁾ blijft slechts de veronderstelling over, dat zowel 1. (relatieve wijzigingen in) C_T en P_{kvl} van te verwaarlozen betekenis zijn voor C_{oo} alsook 2. de eigen vraagelasticiteit van olijfolie en de kruislingse elasticiteit ongeveer dezelfde numerieke waarden zullen bezitten. Nog duidelijker gezegd: van de vier variabelen in onze vraagfunctie zouden er twee (C_T en P_{kvl}) buiten beschouwing kunnen worden gelaten, terwijl de overige twee (P_{oo} en P_{co}) elkaar precies in evenwicht zouden houden.

Tot welke veronderstellingen voert deze „oplossing”?

Wij zullen nu achtereenvolgens beide veronderstellingen van de door ons onderzochte „hypothese” analyseren.

Laten wij beginnen met de tweede veronderstelling, dat de som van de kruiselasticiteit (teken: +) en de eigen prijselasticiteit (teken: —) 0 zou zijn. Allereerst wordt deze veronderstelling tegengesproken door concrete onderzoeken in andere sectoren, waar $|\psi|$ in praktisch alle gevallen belangrijk hoger ligt dan $|Ev|$ ⁹⁾. Doch wij kunnen ook de theorie te hulp roepen, om aan te tonen dat in normale gevallen $|Ev|$ hoger dan $|\psi|$ moet zijn. Zonder van de wiskundige afleiding gebruik te maken

⁷⁾ De (dubbel-logaritmische) vraagfunctie van olijfolie zien wij dan ook — zoals zal blijken — in principe uit genoemde variabelen opgebouwd, met de erbij behorende (constante) elasticiteitscoëfficiënten.

⁸⁾ Zulks houdt eigenlijk in, dat de numerieke waarde van de kruislingse elasticiteit van C_{oo} (gevraagde hoeveelheid olijfolie, die wij, gezien de voor ons doel verwaarloosbare uitvoer en andere toepassingen van olijfolie, gelijkstellen aan de binnelandse consumptieve vraag) t.o.v. P_{co} (ψ_{oc}) groter zou zijn dan die van de eigen prijs(vraag)elasticiteit van olijfolie Ev (C_{oo} t.o.v. P_{oo}).

⁹⁾ Zie L. M. Koyck: „Consumentengedrag”, blz. 88 resp. J. Tinbergen: „Econometrics”, 1951, blz. 103; H. Schultz: „The Theory & Measurement of Demand”, 1938, blz. 641; H. Wold: „Demand analysis”, 1952, blz. 22 en — met een zeker voorbehoud — Houthakker en Tobin: „Economic Journal”, 1952, blz. 115/6.

komt het namelijk zonder meer logisch voor, dat er — indien van een groepselasticiteit < 0 van liquide oliën kan worden gesproken, terwijl deze groep uit twee concurrerende produkten (Coo en Cco) bestaat — niet alleen een verband bestaat tussen de groepsprjiselasticiteit, de individuele prjiselasticiteiten en de individuele kruiselasticiteiten, doch dat dit verband normaal gesproken tevens inhoudt, dat (1) de kruiselasticiteit in numerieke waarde tussen de (hogere) individuele prjiselasticiteit en de (lagere) groepsprjiselasticiteit zal liggen en (2) hoe hoger de groepselasticiteit is, hoe lager — algemeen gesproken — de kruiselasticiteit zal zijn en omgekeerd ¹⁰). Uitgaande dus van de o.i. reële veronderstelling van een numerieke groepselasticiteit hoger dan 0 ¹¹) kunnen wij de tweede veronderstelling als onhoudbaar aanmerken.

Laat ons thans kijken naar de overblijvende veronderstelling dat C_T en P_{kvl} van te verwaarlozen betekenis zouden zijn voor Coo. Hoe kunnen wij een model construeren, dat ons de mogelijkheid biedt, om de invloed van C_T en P_{kvl} afzonderlijk te onderzoeken? ¹²). Hiervoor zouden wij over een elasticiteitscoëfficiënt moeten beschikken, die zover van de gewone prjiselasticiteitscoëfficiënt van olijfolie verschilt, dat er het substitutie-effect t.o.v. P_{co} in ontbreekt ¹³).

Het toeval wil, dat deze merkwaardige constructie in grote trekken overeenkomt met de concrete Italiaanse

¹⁰) De kruiselasticiteit — steeds in numerieke waarde — zal zoals bij enig nadenken blijkt, zelfs precies overeenkomen met het verschil tussen groepsprjiselasticiteit en individuele prjiselasticiteit, wanneer de som van de twee elasticiteiten per individueel artikel gelijk ligt; hetgeen normaal gesproken op een min of meer gelijke kwantitatieve verhouding tussen de twee artikelen wijst. Voor een weerleggen van de door ons onderzochte veronderstelling is het overigens voldoende aan een wijziging van beide artikelen met — bijv. — 10 pCt. te denken, zodat ook de prjiselasticiteit van de groep 10 pCt. bedraagt. Als $|E_v|$ nu gelijk is aan $|\psi_{oc}|$ blijft de gehele consumptie ongewijzigd, zodat de groepselasticiteit 0 zou moeten bedragen. Hierbij zien wij gemakshalve van het inkomenseffect af, zodat wij ook niet behoeven in te gaan op het verschil tussen de kruiselasticiteit van Slutsky (met gecompenseerde inkomenswijziging) en die van Marshall (zonder inkomenscompensatie).

¹¹) Een regressievergelijking voor alle liquide oliën levert een (constante) vraagelasticiteit van $-0,1$ à $-0,2$ op, doch heeft een standaardfout van 213 pCt.

¹²) De invloed op Coo van wijzigingen in het inkomen komt deels tot uiting in verschuivingen van de vraagcurve zelf (autonome inkomenswijzigingen) en deels in bewegingen langs de vraagcurve (samenstellende component van — niet gecompenseerde — prjiselasticiteiten, zie onder noot 13). Met betrekking tot P_{kvl} zouden wij kunnen kijken naar het effect op Coo van wijzigingen in P_{kvl} bij gelijkblijvende P_{co} of — hetgeen statistisch waarschijnlijk beter meetbaar is — naar dat van wijzigingen in P_{co} bij gelijkblijvende P_{kvl} .

¹³) De (statische) prjiselasticiteit van olijfolie bevat namelijk de volgende elementen: a) het inkomenseffect (voortvloeiende uit het door de verlaging van P_{co} toegenomen reëel inkomen), b) het substitutie-effect t.a.v. een ongewijzigde P_{kvl} en c) het substitutie-effect t.o.v. een eveneens ongewijzigde P_{co} . Een verijning van de formule van Hicks-Allen $[E_v = (1-a)E_s - aE_I]$ levert op $E_{voo} = -aE_{Ioo} + bE_{sco} + cE_{skvl}$, waar E_v = prjiselasticiteit; E_I = inkomenselasticiteit; E_s = substitutieelasticiteit; a, b en c (tezamen = 1) = relatieve aandelen in C_T van Coo, Cco resp. van alle overige artikelen kvl . Als wij nu van het verwaarloosbare inkomenseffect van wijzigingen van P_{co} afzien, houden wij dus door een uitschakeling van het substitutie-effect $-bE_{sco}$ — in deze formule over: $-aE_{Ioo} + cE_{skvl}$. Met andere woorden: als wij erin zouden slagen, in onze statistische waarnemingen het substitutie-effect t.o.v. concurrerende oliën uit te schakelen, kunnen wij een (afgeleide) prjiselasticiteitscoëfficiënt voor olijfolie berekenen, die slechts in de grootte van genoemd substitutie-effect verschilt van de (normale) prjiselasticiteit van olijfolie.

situatie. Wat is namelijk het geval? De Italiaanse regering heeft er steeds naar gestreefd, de prijs van concurrerende oliën — ter bescherming van de olijfoliemarkt — op lange termijn in een zekere verhouding tot de olijfolieprijis te houden. Voor een eerste benadering kunnen wij zelfs zeggen, dat P_{co} bij elke wijziging van P_{oo} met het zelfde percentage werd gewijzigd. Maar dan zal een regressievergelijking, die de invloed van wijzigingen van P_{oo} tracht vast te stellen, tot resultaat hebben een elasticiteitscoëfficiënt, die precies voldoet aan de eis die wij aan bovengenoemde „afgeleide” prjiselasticiteit hebben gesteld, nl. het ontbreken van het substitutie-effect t.o.v. P_{co} : (Als $\frac{P_{oo}}{P_{co}}$ constant wordt gehouden, kan immers geen substitutie-effect optreden) ¹⁴).

Samenvattend: de door ons onderzochte „hypothese” zou aan de volgende twee voorwaarden moeten voldoen:

a. de inkomenselasticiteit van olijfolie (reacties met name op autonome wijzigingen van C_T) zou bijzonder laag moeten zijn;

b. de „afgeleide” prjiselasticiteit (zonder substitutie-effect tussen Coo en Cco) van olijfolie zou eveneens zeer laag moeten zijn ¹⁵).

Wat laat de realiteit nu zien?

De uit de door ons onderzochte „hypothese” getrokken conclusies (zie bovenstaande punten a en b) gaan wij nu toetsen aan een globaal econometrisch onderzoek. Aangezien landelijke gewogen gemiddelde prijzen voor concurrerende oliën slechts van 1953 af beschikbaar zijn (en het verbruik van concurrerende oliën eigenlijk ook pas omstreeks deze tijd „significant” wordt) hebben wij de periode 1953-1963 onderzocht. Deze laat de volgende cijfers zien:

	1	2	3	4	5	6	7
	Totale reële consumptieve uitgaven C_T (index)	Consumptie olijfolie Coo in duizenden tonnen	Consumptie conc. oliën Cco in duizenden tonnen	Prijisindex olijfolie Pco (niet geïndex)	Prijisindex conc. oliën Pco (niet geïndex)	Prijisindex overige artikelen (kvl)	Verhouding absolute prijzen $\frac{P_{oo}}{P_{co}}$
1953	86	252	59	100	100	88	126
1954	87	288	54	98	101	91	121
1955	90	298	72	113	107.	93	133
1956	93	236	136	166	124	96	168
1957	98	240	196	142	117	97	152
1958	100	310	150	122	109	100	141
1959	105	318	164	125	108	100	145
1960	112	353	185	128	107	102	149
1961	121	412	171	127	109	104	146
1962	129	458	158	131	110	109	150
1963	142	440	218	169	113	117	188
(1964	146	510	224	153	115	124	167) ¹⁵)

¹⁴) Het substitutie-effect berust namelijk op de volgende formule:

$$-d\left(\frac{C_{co}}{C_{co}}\right) : d\left(\frac{P_{oo}}{P_{co}}\right)$$

$$\frac{C_{oo}}{C_{co}} \quad \frac{P_{oo}}{P_{co}}$$

¹⁵) Duidelijkheidshalve merken wij op dat wij t.a.v. deze twee voorwaarden uiteraard een grotere praktische betekenis hechten aan die t.a.v. de inkomenselasticiteit. De „afgeleide” prjiselasticiteit heeft in de praktijk een meer beperkte waarde, daar de statistische ervaring — zoals zal blijken — geen zuivere waarneming toelaat. Bovendien zal de invloed van P_{kvl} in onze vraagfunctie niet d.m.v. een afzonderlijke (kruiselasticiteits)coëfficiënt, maar in gedefleerde prijzen tot uitdrukking worden gebracht.

Ter berekening van de inkomens- en de afgeleide prijs-elasticiteit gaan wij van een regressievergelijking uit, die als verklarende variabelen C_T en $\frac{P_{oo}}{P_{kvl}}$ bevat en die de volgende uitkomst oplevert:

$$\log C_{oo} = 1,34 \log C_T - 0,69 \log \frac{P_{oo}}{P_{kvl}} + 1,255 (R^2 = 0,943)^{17)}$$

(± 8,9 pCt.)   (± 21,5 pCt.)

a. *Inkomenselasticiteit.* Deze bedraagt in de regressievergelijking 1,3, een tamelijk hoge waarde, die erop zou wijzen, dat olijfolie voor grote Italiaanse bevolkingsgroepen (met waarschijnlijk een stijgend aandeel in de totale consumptieve bestedingen) nog een zeker luxe karakter heeft. In dit verband laat zich ook een zekere complementariteit bedenken met vlees en vooral groente, waarvan de inkomenselasticiteit in Italië — zoals bekend — vrij hoog ligt ¹⁸⁾.

b. *Afgeleide prijselasticiteit.* Aangezien wij 1. van P_{co} veronderstelden, dat deze zich steeds in gelijke relatieve verhouding tot P_{oo} wijzigde en 2. P_{co} bij onze verklarende variabelen buiten beschouwing lieten, kan de elasticiteitscoëfficiënt van — 0,69 een goede benadering zijn van de gezochte afgeleide prijselasticiteit (E_{voo}). Nu komt veronderstelling 1. in de praktijk niet geheel tot haar recht. Weliswaar vond bij de meeste grote prijsfluctuaties van olijfolie een corresponderende prijsaanpassing ¹⁹⁾ van concurrerende oliën plaats (een bewijs voor $|E_{voo}| < |E_{voo}|$), doch de relatieve omvang hiervan bleef onder die van wijzigingen in P_{oo} . Hiermede wordt in feite een zekere overschatting van E_{voo} in de hand gewerkt. Een gelijksoortig — voor ons doel echter verwaarloosbaar — effect resulteert uit het feit, dat het inkomenseffect van wijzigingen in P_{co} evenmin is geëlimineerd.

¹⁶⁾ Bronnen: Algemeen statistisch bulletin no. 6, 1965, E.E.G. Landbouwstatistiek no. 2, 1965, E.E.G. Annuario Statistico Italiano, Istituto Centrale di Statistica, Roma, 1953 t/m 1964.

Alle prijsindexcijfers stellen landelijke gewogen gemiddelden voor.

¹⁷⁾ Indien wij de op de gegevens van 1953 t/m 1963 gebaseerde regressievergelijking op 1964 toepassen, krijgen wij als resultaat 517.000 ton. De inmiddels bekend geworden *feitelijke consumptie* bedraagt 510.000 ton. Overigens willen wij erop wijzen, dat aan onze analyse uiteraard enkele vereenvoudigende veronderstellingen ten grondslag liggen. Deels zijn deze reeds in de oorspronkelijke „hypothese” impliciet aanwezig, zoals bijv. het uitsluiten van wijzigingen in de overige data van de vraagcurve; een veronderstelde scheiding tussen de markt van liquide oliën enerzijds en anderzijds van vaste vetten (boter en margarine; deze zullen overigens een tegen elkaar inwerkend effect hebben, mede gezien de relatief hoger wordende boterprijs). Deels gaat het om vereenvoudigingen die ons, gezien het gestelde doel — een ruwe benadering van de betrokken grootheden — toelaatbaar voorkomen. Zo zijn wij — zoals reeds gezegd — ter berekening van de inkomenselasticiteit van de totale consumptieve uitgaven uitgegaan. Daarenboven hanteren wij gemakshalve *totale* consumptiecijfers, hetgeen in deze opzet — gezien een tamelijk constante bevolkingstoename van ca. 0,5 pCt. per jaar — geen wezenlijke invloed heeft op de hoogte van onze inkomens-elasticiteitscoëfficiënt.

¹⁸⁾ Op de mogelijkheid, dat deze coëfficiënt eventueel verder gesplitst zou kunnen worden in inkomenselasticiteit plus stijgende trend gaan wij niet in; zulks zou overigens voor de strekking van ons betoog geen verschil maken.

¹⁹⁾ Deze werden door middel van beschermende heffingen gerealiseerd. Wij merken in dit verband nog op, dat het beeld over het jaar 1963 wordt scheefgetrokken door het feit, dat in dat jaar de wereldmarktprijzen van concurrerende oliën — vooral van grondnotenolie — zelf een uitzonderlijke daling ondergingen.

ALLE BANKZAKEN WODAN HANDELSBANK

Heemraadssingel 107 - Rotterdam - telefoon 23 59 85

(I. M.)

Conclusie: beide elasticiteiten liggen *belangrijk hoger* dan in onze „hypothese” impliciet wordt verondersteld. Zowel de inkomens- als (relatief gesproken) de prijs-vraagcurve vertoont blijkbaar een veel vlakker verloop dan de uit genoemde „hypothese” voortvloeiende praktisch verticaal lopende lijnen.

Samenvatting.

1. Het belangrijkste vraagstuk van het thans nog in ontwerp stadium verkerende gemeenschappelijke oliën- en vettenbeleid luidt: in welke mate moet de olijfolieprijs worden verlaagd, opdat de bestaande olijfolie-afzet in Italië geen gevaar loopt. Een — van het econom(etr)ische probleem losstaande — (politieke) vraag in dit verband is, of slechts de Italiaanse productie (die met een jaarlijks gemiddelde van ca. 400.000 ton als een *gegeven* kan worden beschouwd) dan wel de gehele huidige consumptie (tezamen met een import van ca. 100.000 ton, in totaal ca. 500.000 ton) dient te worden gestabiliseerd.

2. In Brussel beluisterd antwoord: een verlaging van de olijfolieprijs met hetzelfde percentage als waarmede de concurrerende oliën — als gevolg van de afschaffing van de huidige beschermende heffingen verwacht worden te zullen dalen.

3. Een analyse van dit standpunt toont aan, dat hierbij aan twee voorwaarden zou moeten worden voldaan: 1. een insignificante inkomenselasticiteit en een — op het substitutie-effect t.a.v. concurrerende oliën na — eveneens te verwaarlozen prijselasticiteit van olijfolie en 2. een ongeveer gelijke numerieke waarde van de eigen prijs-elasticiteit van olijfolie (invloed van wijzigingen in de olijfolieprijs op de olijfolieconsumptie) en van de kruis-elasticiteit (invloed prijswijzigingen van concurrerende oliën op de olijfolieconsumptie).

4. Reeds een globaal econometrisch onderzoek toont aan dat aan geen van deze voorwaarden wordt voldaan. Hierbij valt vooral op, dat de inkomenselasticiteit een verrassend significante waarde vertoont.

In een tweede artikel zullen wij zelf enkele suggesties uitwerken, die ertoe kunnen bijdragen, dat ter oplossing van het onderhavige vraagstuk een meer reële weg wordt gevolgd.

's-Gravenhage.

P. T. POHARNOK.

Maak gebruik van de rubriek

„VACATURES”

voor het oproepen van sollicitanten voor leidende functies. Het aantal reacties, dat deze annonces ten gevolge hebben, is doorgaans uitermate bevredigend. Begrijpelijk: omdat er bijna geen grote instelling is, die dit blad niet regelmatig ontvangt en waar het niet circuleert!

De Duitse conjunctuur

Het jaar 1965 in perspectief; vooruitzichten voor 1966

Het is een verheugend teken, dat in de Bondsrepubliek en West-Berlijn niet alleen de ondernemers, maar ook de overheid, de werknemers en de verbruikers, een antwoord pogen te vinden op de vraag, of het afgelopen jaar blijk heeft gegeven van een ontwikkeling, die globaal voor alle belanghebbende groeperingen bevredigend kan worden genoemd. Eveneens schuilt een vooruitgang in de overwegingen van allen, die productief werkzaam zijn, in hoeverre 1966 een nog grotere mate van overeenstemming zal brengen tussen al degenen, waarvan de economische groei afhankelijk is. Onder de Duitse werknemers is in de loop van de jaren een groeiend solidariteitsbesef ontstaan met andere groepen t.a.v. de bedrijfsontwikkeling, zodat de toon die de vakbonden — zelf vaak grootondernemers — dikwijls aanslaan, bij velen van hun leden een wrange nasmaak achterlaat.

Eisen en mogelijkheden.

Uit onderhandelingen tussen werknemers en werkgevers is gebleken, dat eerstgenoemden in het algemeen heel goed inzien, dat een netto ondernemerswinst van 5 pCt. in een onredelijke verhouding staat tot een loonsverhoging van 9,5 pCt., zelfs indien men hiervan een prijsstijging van 3,3 pCt. aftrekt. De meesten begrijpen ook, dat een toename van de produktiviteit met 6 pCt. moeilijk in overeenstemming is te brengen met hernieuwde loonsverhogingen in 1966, die een schommeling tussen 9 en 12 pCt. vertonen. Maar slechts weinigen weten enig begrip op te brengen voor het gecompliceerde economische raderwerk van een onderneming. Een groot aantal werknemers weet uit bedrijfsperiodieken, dat de investeringen van de industrie in 1965 met 14,5 pCt. zijn gestegen. Ze zijn ervan op de hoogte, dat 1966 een hernieuwde verhoging (van 6 pCt.) zal brengen.

De ondernemer moet rationaliseren. Anders wordt de uitverkoop van kleinere en middelgrote industriële bedrijven onvermijdelijk. Welke omvang deze uitverkoop reeds heeft aangenomen, is voor iedereen duidelijk gebleken uit de jaarverslagen van het industrie-makelaarsbedrijf „Interfinanz“ in Keulen en de „Werkgemeinschaft van Zelfstandige Ondernemers“. De kapitaalbehoefte van de ondernemer neemt voortdurend toe. Dit is voor de meeste werknemers geen geheim. Ze weten echter niet, dat het voor de ondernemers steeds bezwaarlijker wordt een beroep op de kapitaalmarkt te doen. Het feit, dat de rentevoet voor leningen op lange termijn sinds 1963 is gestegen van 6 tot 7 à 7½ pCt., brengt hen nauwelijks tot het besef, dat een dergelijke verhoging vooral voor industriële middenstandsbedrijven catastrofale gevolgen kan hebben.

Iedereen is ervan op de hoogte, dat de overheidsuitgaven de inkomsten in 1966 met minstens 2,5 mrd. mark zullen overtreffen en het beroep van de overheid op de kapitaalmarkt de financieringsmogelijkheden van de industrie zowel beperkt als duurder maakt, te meer omdat door restrictieve maatregelen jegens de kapitaalimport de liquiditeit sterk is geslonken. De overheid poogt degenen, die minder neiging tot sparen

beginnen te vertonen of zich een kleine goudvoorraad aanschaffen, te kalmeren met het argument, dat de goud- en deviezenvoorraad nog altijd een omvang bezit van 30,175 mrd. mark.

De export steeg in vergelijking met 1964 opnieuw met 10 pCt., tot 71,5 mrd. mark. In Engeland bedroeg dit percentage slechts 7 en in de Verenigde Staten 3. Dit kan iedereen in de regeringsbulletins lezen. Tot slechts weinigen dringt echter de vermindering van het positieve saldo op de handelsbalans van 5,8 mrd. mark in 1964 tot 700 mln. mark in 1965 door. De betalingsbalans vertoonde zelfs een deficit van 6,5 mrd. mark.

Monetaire perikelen.

De berichtgeving van overheid, industrie, handel en vakbeweging is zo verwarringstichtend, dat het vertrouwen in de welvaartsstaat steeds meer slinkt. Psychologisch deprimerend werkte onder andere de ontwikkeling van de zgn. „Volksaktien“ van de „Vereingete Elektrizitäts- und Bergwerks AG“. Deze werden de kleine beleggers, begeleid door een geweldige reclamecampagne, aangeboden als „de“ belegging bij uitstek voor mensen met wat spaargelden. De koers van uitgifte daalde inmiddels van 210 tot 198¼, dit ondanks het feit dat de regering bijna 200 mln. mark ter beschikking stelde om de koers te ondersteunen. Van de „would be“-aandeelhouders deed 17 pCt. zijn aandelen al weer met verlies van de hand. Anderen kochten gouden munten. De mei-prijs voor een Zwitserse gouden munt van tien franken steeg echter in november 1965 reeds van 40 tot 60 mark.

Een overeenkomstige ontwikkeling vertoonden de gouden munten uit Engeland, de Verenigde Staten en Nederland, terwijl er op goudstaven een zodanige „run“ ontstond, dat de banken niet meer aan de vraag konden voldoen. Zouden de wereldbanken de goudprijs vrijlaten, dan zou er een enorme chaos op internationaal monetair gebied ontstaan. Zij hebben dit niet gedaan, wat onder andere de mark voor een devaluatie heeft behoed, maar desondanks is het vertrouwen geschokt. Het enthousiasme van de „kleine man“ om aandelen te kopen, is inmiddels sterk geslonken, hetgeen de financieringsmogelijkheden van de industrie aanmerkelijk heeft beperkt.

Vooruitzichten.

In de Duitse vakpers kan men t.a.v. het bovenstaande de vraag lezen, of 1966 een crisisjaar zal worden. Deze vraag moet echter nadrukkelijk ontkennend worden beantwoord. Een weinig gelukkig beleid van de overheid, gepaard met bovenmatige lichtvaardigheid van vele bankinstellingen, hebben tot een crisissysteem geleid, die in werkelijkheid grotendeels ongegrond is. De omzetten van de industrie lagen in 1965 gemiddeld 8 pCt. boven het peil van 1964. De confectie, de elektrotechnische, de machinebouw en de chemische industrie evenals de producenten van synthetische kwamen ver boven dit gemiddelde uit. Alleen de bruinkool- en steenkoolindustrie leed verliezen, hetgeen ech-

ter aan structurele tekortkomingen te wijten is, terwijl sommige staalbedrijven een beperking van de werktijd moesten invoeren.

De orderpositie voor 1966 is gemiddeld 11 pCt. gunstiger dan in 1965. De machinebouw, de wol- en katoenweverijen alsmede de chemische industrie zijn nu reeds verzekerd van voldoende orders tot augustus/ september 1966. De orderportefeuille voor de autonijverheid is daarentegen slechts met 5 pCt. toegenomen, maar in dit verband mag men niet vergeten, dat deze in 1965 een stijging vertoonde van 43 pCt. en inmiddels vele Duitse wagens in het buitenland worden gemonteerd. De Volkswagenfabrieken voorspellen voor 1966 een omzet van 29 mrd. mark, alhoewel de verkoop van Ford en Fiat in 1965 procentueel veel sterker is gestegen. Hier staan 19 pCt. tegenover 45 pCt. en 24 pCt. De vijf ondernemingen van de „Maschinenfabrik Augsburg” zijn nu reeds in het bezit van 25 pCt. meer orders (ter waarde van 1,55 mrd. mark) dan in het begin van 1965. Hiervan kwam 39 pCt. uit het buitenland. De produktie van wol- en katoenweverijen, tapijten, vloerbedekking, meubel- en decoratiestoffen kan tot einde juli op volle toeren draaien. Zorgen hebben hier eigenlijk alleen de hoedenfabrikanten en sommige spinnerijen. Fabrikanten van synthetics zitten daarentegen opnieuw op fluweel. In 1965 bereikte hun produktie reeds een toename van 27 pCt. In 1966 rekenen zij op minstens 20 pCt.

Tussen de verschillende branches en ook erbinnen lopen de vooruitzichten uiteen, maar globaal kan men

THE JAPAN FUND INC.

Een geselecteerde portefeuille van Japanse fondsen. Intrinsicke waarde ten tijde van de introductie (dec. 1963) \$ 10,40; thans ca. \$ 14. Beurskoers cert. te A'dam \$ 9³/₄ (f351,-). Rendement ca. 4%₀. Nadere inlichtingen bij:

NEDERLANDSE OVERZEE BANK N.V. H. OYENS & ZONEN N.V.

toch een min of meer stabiele ontwikkeling op hoog niveau voorspellen, waarbij de Duitse export in vergelijking met 1965 in een vlugger tempo zal toenemen dan de import. Onzeker in dit verband is alleen, hoe de nieuwe loononderhandelingen tussen werkgevers en de vakbonden zullen verlopen en op welke wijze de overheid erin zal slagen haar budgettekorten te dekken. In dit opzicht bestaat echter nu reeds een gematigd optimisme. Tegen de achtergrond van de ontwikkeling 1965 zal 1966 voor de Bondsrepubliek en West-Berlijn waarschijnlijk een jaar van redelijke compromissen worden.

Berlijn.

L. J. M. VAN DEN BERK.

*U reageert op annonces in „E.S.B.”?
Wilt U dat dan steeds kenbaar maken!*

NV KONINKLIJKE NEDERLANDSCHE ZOUTINDUSTRIE

HENGELO

vraagt

een chef van de economische afdeling

de taak omvat

- het leiding geven aan enkele economen, die belast zijn met bedrijfs-economische problemen, o.a. kostprijs-analyses, rentabiliteitsbeoordeling van nieuwe projecten;
- het geven van economische adviezen.

Deze werkzaamheden worden verricht zowel voor de bedrijven in Hengelo, als voor onder de K.N.Z.-groep ressorterende bedrijven.

wij vragen van deze functionaris

- naast leidinggevende eigenschappen veel tact in het onderhouden van de vele contacten, zowel interne als externe;
- zowel een dynamische als een wetenschappelijke instelling ten opzichte van de te verwachten taak.

wij zoeken

- een doctorandus in de economie van ca. 35 jaar met tenminste 5 jaar ervaring als bedrijfs-econoom.

sollicitaties

met volledige gegevens omtrent opleiding en ervaring, vergezeld van een recente pasfoto, zenden aan de Afd. Personeelszaken K.N.Z., postbus 25, Hengelo.

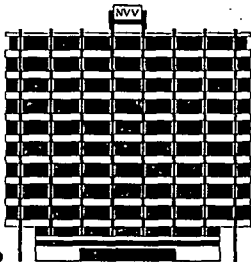
Geldmarkt.

De verdere inschroepeling van de bankpapiercirculatie en een omvangrijk overschot van betalingen boven ontvangsten van 's Rijks Kas, waarbij de maandelijkse uitkering aan de gemeenten een belangrijke rol heeft gespeeld, hebben in de op 17 januari eindigende week ruim f. 330 mln. naar de geldmarkt gevoerd. Hiervan was f. 111 mln. nodig voor de aankoop van valuta bij De Nederlandsche Bank, f. 37 mln. stroomde naar andere binnenlandse rekeninghouders bij de Centrale Bank en de rest versterkte de kassen der banken. Deze bereikten een peil van f. 337 mln., dus ruim boven het verplichte tegoed van f. 122 mln.

Tegen het einde van de afgelopen week begon de invloed van de maandultimo zich reeds te doen gevoelen, waardoor de ruimte verminderde. Een stijging van de daggeldrente van 3 pCt. tot 3½ pCt. op vrijdag jl. weerspiegelde deze verkrapping.

Kapitaalmarkt.

De opmerking in deze rubriek, in „E.-S.B.” van 12 januari jl. inzake het verband van internationale kapitaalbewegingen en beurs, eist enige correctie en aanvulling. Ofschoon uit de cijfers van de betalingsbalans over de eerste drie kwartalen van vorig jaar blijkt, dat uit hoofde van het effectenverkeer f. 400 mln. aan kapitaal werd geïmporteerd, moet men om de gebeurtenissen in het juiste daglicht te stellen een splitsing aanbrengen tussen aandelen en obligaties. Exacte cijfers hierover zijn niet beschikbaar,

NEDERLANDS VERBOND VAN VAKVERENIGINGEN

Voor aanvulling en uitbreiding van onze wetenschappelijke staf vragen wij

enige economen

Aanstelling kan geschieden in de functie van beleidsadviseur, waarbij het gaat om het verschaffen van wetenschappelijke adviezen inzake actuele beleidsvragen en de vertegenwoordiging van het verbond in verschillende commissies en organen. In één geval bestaat de gelegenheid zich in EEG-aangelegenheden te specialiseren.

Aanstelling is ook mogelijk bij het Wetenschappelijk en Scholingsinstituut, teneinde economische research inzake langetermijn vraagstukken te verrichten. De studies, welke door een curatorium op hun wetenschappelijke inhoud getoetst worden, zullen zowel zelfstandig als in teamverband met andere deskundigen uitgevoerd moeten worden.

Gevraagd worden academisch gevormde economen, die over enige praktijkervaring beschikken. Er bestaat ook plaatsingsmogelijkheid voor hen, die het diploma MO economie bezitten, dan wel met een economische studie ver gevorderd zijn.

Informaties kunnen worden ingewonnen bij de Directeur van het Wetenschappelijk en Scholingsinstituut van het N.V.V., drs. W. Olthof, telefoon (020) 13 46 26 toestel 215 (na kantoor-tijd (020) 42 13 57).

Schriftelijke sollicitaties binnen 14 dagen na het verschijnen van dit blad te richten aan het Hoofd van de afdeling Personeelszaken van het N.V.V., postbus 8110 te Amsterdam.

Telkens en telkens blijkt ons weer hoezeer de nog steeds snel groeiende lezerskring van onze uitgave

deze wegwijzer, speciaal voor de particuliere belegger, wat inhoud, actualiteit en objectiviteit betreft waardeert.

Dit heeft vele redenen: het bevat wekelijks:

- 1e Interessante (hoofd)artikelen, die steeds actuele onderwerpen deskundig behandelen.
- 2e Een uitvoerig en levendig, bijna dynamisch geschreven beursoverzicht, de stemming goed weergevend.
- 3e Door een ieder te hanteren fondsanalyses, volgens een eigen praktisch systeem, enig voor Nederland.
- 4e Een chronique scandaleuse, fair en onderhoudend geschreven en uiteraard zonder sensatie.
- 5e Een leerzame vragenrubriek, adviezen voor velen inhoudend.
- 6e Gegevens omtrent vele fondsen (ook van incurante) telkens wanneer hieromtrent iets te melden valt.

Wij zenden u op uw verzoek gaarne gratis een 2-tal proefnummers ter kennismaking.

Adm. Bel-Bel, Postbus 42, Schiedam.

Blijf bij!
Lees „E.-S.B.”

doch het is zeer wel mogelijk, dat uit de Verenigde Staten belangrijke bedragen aan aandelen naar Nederland zijn teruggevloeid (= kapitaalexport), waartegenover andere landen — Zwitserland schijnt een rol te hebben gespeeld — Nederlandse aandelen hebben gekocht (= kapitaalimport). Daarnaast hebben niet-ingezetenen op grote schaal hoogrentende Nederlandse obligaties gekocht (= kapitaalimport). Voor de totale kapitaalmarktsituatie hebben deze bewegingen verruimend gewerkt. Op de aandelenmarkt echter overwoog een koersdrukkend effect, op de obligatiemarkt temperde de kapitaalimport de rentestijging.

Volgens enkele globale uitspraken in officiële stukken

is in het vierde kwartaal van vorig jaar de kapitaalimport opgehouden, waardoor de rente een duidelijke stijging te zien heeft gegeven.

De betekenis van de publieke Europese kapitaalmarkt voor internationale leningen is stijgende. In een artikel in *Bank- en effectenbedrijf* (april 1965) berekende Dr. Abs, dat, voor zover nodig in dollars omgerekend, in 1962 \$ 310 mln. was uitgegeven, in 1963 \$ 343 mln. en in 1964 \$ 784 mln. In *Beursweek*, het effectenbericht van de Algemene Bank Nederland, van 20 januari jl. zijn ook enige cijfers te vinden, nl. voor 1964 \$ 901 mln. en voor 1965 \$ 1.280 mln. Het is bijzonder moeilijk een definitie van het begrip „internationale lening” te geven. Een

Voor vacerende functies en beschikbare krachten

op hoog niveau zijn de advertentiekolommen van „Economisch-Statistische Berichten” het aangewezen medium:

1e) Omdat Uw annonce onder de aandacht komt van stafpersoneel in de grote bedrijven.

2e) Omdat Uw annonce wordt gelezen door diegenen, die de zakelijk belangrijke beslissingen nemen, of daarbij van grote invloed zijn.

U reageert op
annonces in

„E.-S.B.”?

★

Wilt U dat dan steeds
kenbaar maken!

Geveke Technische Ondernemingen N.V.

gevestigd te Amsterdam

Uitgifte

van

**nom. f 5.000.000.- 6¹/₄ pCt 15-jarige
in gewone aandelen converteerbare obligaties**

(waarvan nom. 149.000.- obl. ondershands op inschrijvingsvoorwaarden zijn geplaatst)

in stukken van nom. f 100.- en nom. f 500.- aan toonder

tot de koers van 100 pCt.

uitsluitend voor houders van claims van de thans uitstaande gewone aandelen in diër voege, dat telkens nom. f 100.- gewone aandelen recht geven tot inschrijving op nom. f 100.- in gewone aandelen converteerbare obligaties, op de voorwaarden van het prospectus van uitgifte d.d. 21 januari 1966.

De lening is à pari aflosbaar op 15 februari van de jaren 1972 tot en met 1981, in 10 jaarlijkse termijnen.

Vervroegde gehele of gedeeltelijke aflossing is vanaf 1 maart 1969 toegestaan tot de koers van 101½%.

Ondergetekende bericht, dat zij de inschrijving op de resterende

**nom. f 4.851.000.- 6¹/₄ pCt 15-jarige
in gewone aandelen converteerbare obligaties**

openstelt op

maandag 31 januari 1966

van des voormiddags 9 uur tot des namiddags 4 uur,

bij haar kantoren te **Amsterdam, Rotterdam en 's-Gravenhage**, op de voorwaarden van het prospectus van uitgifte dd. 21 januari 1966.

Prospectussen, inschrijvingsbiljetten en afschriften van de trustacte, alsmede - tot een beperkt aantal - exemplaren der statuten en van het jaarverslag over het boekjaar 1964 zijn bij de inschrijvingskantoren verkrijgbaar.

Amsterdam, 21 januari 1966.

AMSTERDAM-ROTTERDAM BANK N.V.

algemeen aanvaarde omschrijving is niet beschikbaar. Vandaar dat de cijfers uit verschillende bron van elkaar afwijken. In elk geval bewijzen de cijfers dat sprake is van groei, een van de vele aanduidingen dat het economisch leven steeds meer verinternationaliseert.

Een gebeurtenis, die voor het effectenbemiddelingsbedrijf belangrijke gevolgen kan hebben, is de band die is gelegd tussen het Coöperatief Beleggingsfonds voor Spaarbanken, waarbij bijna alle grote en middelgrote spaarbanken zijn aangesloten, en het Amsterdamse commissionairshuis Nederlands Fondsen- en Administratiekantoor. Volgens het beleggingsreglement van het Beleggingsfonds werkt dit in de geldmarktsfeer. De vraag rijst derhalve of het collectief uitzetten zich ook tot de kapitaalmarkt zal gaan uitstrekken, resp. of de beursorders in de toekomst door bemiddeling van het Fonds zullen worden uitgevoerd.

**ADVERTEER MEER
IN
E.-S.B.!**

Indexcijfers aandelen. (1953 = 100)	30 dec. 1965	H. & L. 1966	14 jan. 1966	21 jan. 1966
Algemeen	343	355 — 348	349	352
Internationale concerns	477	503 — 486	488	495
Industrie	313	318 — 314	316	317
Scheepvaart	136	140 — 135	138	135
Banken en verzekering	180	187 — 182	186	187
Handel enz.	163	166 — 164	166	166

Bron: A.N.P. - C.B.S., Prijscourant.

Aandelenkoersen a).			
Philips	f. 112,50	f. 118,20	f. 124,80
Unilever, cert.	f. 114	f. 112,20	f. 114,50
Kon. Petroleum	f. 147,60	f. 154,20	f. 156,10
A.K.U.	389	387	368
K.L.M.	f. 268	f. 312	f. 336
Hoogovens, n.r.c.	440	454	464
E.M.S.	190	203	200½
Kon. Zout-Ketjen	765½	785	830
Zwanenberg-Organon	f. 171	177	178
Robeco	f. 222	f. 227	f. 227

New York.			
Dow Jones Industrials	964	987	988

Rentestand.			
Langlopende staatsobligaties b)	5,98	6,07	6,11
Aandelen: internationales b) ..	4,0	.	.
lokales b)	4,2	.	.
Disconto driemaands schatkist- papier	4½/8	4½/8	4½/8

a) Aangepast voor kapitaalwijzigingen.
b) Bron: Amsterdam-Rotterdam Bank.

C. D. JONGMAN.

Bij het
**Gemeentelijk Energie- en
Vervoerbedrijf te Utrecht**

kan zo spoedig mogelijk worden geplaatst een

ADMINISTRATEUR

die zal worden belast met de coördinerende leiding van de boekhoudkundige afdelingen, de ponskaartenafdeling en de magazijn-dienst.

Vereist:

M.O. handelswetenschappen (of gelijkwaardige opleiding).

Ervaring in de overheidsfeer strekt tot aanbeveling.

Tewerkstelling vindt plaats in de rang van administrateur A (max. jaarsalaris f 22.116.—, inclusief huurcompensatie).

- De premie A.O.W. ad 10,2% is voor rekening van de gemeente.
- Gunstige verplaatsingskostenregeling.
- De gemeente Utrecht is aangesloten bij het Instituut Ziektekostenvoorziening Ambtenaren Utrecht.

Gegadigden moeten bereid zijn deel te nemen aan een psychologisch onderzoek.

Sollicitaties met recente pasfoto binnen 10 dagen te zenden aan de directie van het G.E.V.U., Nic. Beetsstraat 3 te Utrecht.

Bij het
**Gemeentelijk Energie- en
Vervoerbedrijf te Utrecht**

kan zo spoedig mogelijk worden geplaatst een

hoofd van de verkoopadministratie en algemene zaken

die zal worden belast met de coördinerende leiding van de niet-boekhoudkundige afdelingen, exclusief de ponskaartenafdeling.

Vereist:

S.P.D. en M.O.-staathuishoudkunde en statistiek (of gelijkwaardige opleiding).

Ervaring in overheidsfeer strekt tot aanbeveling.

Tewerkstelling vindt plaats in de rang van administrateur A (max. jaarsalaris f 22.116.—, inclusief huurcompensatie).

- De premie A.O.W. ad 10,2% is voor rekening van de gemeente.
- Gunstige verplaatsingskostenregeling.
- De gemeente Utrecht is aangesloten bij het Instituut Ziektekostenvoorziening Ambtenaren Utrecht.

Gegadigden moeten bereid zijn deel te nemen aan een psychologisch onderzoek.

Sollicitaties met recente pasfoto binnen 10 dagen te zenden aan de directie van het G.E.V.U., Nic. Beetsstraat 3 te Utrecht.

Behoeft Uw staf uitbreiding?

Verzuimt dan niet E.-S.B. voor Uw oproep in te schakelen.

E.-S.B. biedt U een grote trefzekerheid, óók bij aspirant-leidinggevende functionarissen in de commerciële, administratieve of aanverwante sectoren.

Adv.-afd. E.-S.B. — Postbus 42 — Schiedam

Vereniging van fabrikanten van een belangrijke groep consumptie-artikelen zoekt een

Secretaris

(Standplaats Amsterdam)

De inhoud van de functie is sterk gevarieerd. De taken liggen over het algemeen op economisch en juridisch gebied. Op grond van verzameling en analyse van gegevens dient een optimale informatie van het bestuur en de leden tot stand te worden gebracht.

De gezochte functionaris zal over een praktisch gerichte intelligentie en een gevarieerde ervaring moeten beschikken. Hij zal in staat moeten zijn de eigen werkzaamheden en die van de overige aan het bureau verbonden krachten te organiseren. Beheersing van de moderne talen, in woord en geschrift, is vereist. De functie houdt een volle dagtaak in.

Gegeven het niveau en de inhoud van de functie, denken wij aan een academicus, bij voorkeur een

Econoom of Jurist

Brieven, met de hand geschreven en bij voorkeur vergezeld van een recente foto, te zenden aan het Reclamebureau Holdert & Co, Sarphatistraat 75, Amsterdam.

De winstmogelijkheid zit al in Uw bedrijf; de zaak moet alleen aangepakt worden; Uw eigen mensen zijn al overbelast.

MARKETING EXPERT

heeft nog gelegenheid enige opdrachten uit te voeren — van het opzetten van reclamecampagnes tot marktafstapping voor Uw export. Hij kan die winstmogelijkheden voor U. starten. Schrijf onder nr. ESB 4-1, postbus 42, Schiedam.

VOOR RECLAME

kan men te veel
en ook te weinig uitgeven

*

De meeste mislukkingen
zijn vaak het gevolg van het LAATSTE

GEMEENTE UTRECHT

Een

ECONOOM

met belangstelling voor de bedrijfshuishoudkundige en de financiële zijde van de praktische ontwikkeling van het onderwijs, wordt gezocht als directe medewerker van de Chef van de Afdeling Onderwijs.

Deze nieuwe functie is noodzakelijk door de ingrijpende veranderingen welke voor het onderwijs zijn ontworpen.

De aanstelling zal geschieden afhankelijk van opleiding en ervaring in een van de hoogste middelbare- of in een hoofdambtenaren-rang.

Naast die van universitair gevormde krachten, worden gaarne sollicitaties ontvangen van hen die op andere wijze een gelijk ontwikkelingspeil hebben bereikt.

Brieven met vermelding van opleiding en levensloop te richten aan het College van Burgemeester en Wethouders, Stadhuisbrug 1 te Utrecht.

Hebt u voorkeur?

Gaat uw hart uit naar een zelfstandige functie bij een groot en levendig bedrijf, dat zich doelbewust op de toekomst richt en dat zonder aarzeling het elektronische tijdperk binnentreedt?

Of voelt u er wellicht meer voor, te werken in een academische sfeer te midden van andere economen aan een veelzijdige taak van nationale en soms internationale betekenis?

Hebt u voorkeur voor beide? Kom dan eens praten bij PTT over uw mogelijkheden als econoom bij een staatsbedrijf, dat met een uitgebreide staf van academici als 'ogen en

oren' aan een modernisering, mechanisering en automatisering zonder weerga is begonnen.

Momenteel is bijvoorbeeld bij de Centrale Afdeling Marktanalyse & Prognose plaats voor een econoom met enige jaren praktijkervaring. Hij dient over voldoende tact en persoonlijkheid te beschikken om leiding te kunnen geven aan een onderafdeling en om het werk van specialisten te kunnen coördineren. Bovendien wordt van hem verwacht, dat hij zich overtuigend in woord en geschrift weet uit te druk-

ken. Deze staffunctie wordt gehonoreerd volgens een speciale salarisschaal voor academici.

Interesse? Neem dan eens contact op met drs. A. van Geuns, Centrale Directie PTT, Kortenaerkade 12, Den Haag, tel. (070) 61 44 11.

**CENTRALE
DIRECTIE PTT**

Abonneert U op

DE ECONOMIST

Maandblad onder redactie van

Prof. P. Hennipman,
Prof. A. M. de Jong,
Prof. F. J. de Jong,
Prof. P. B. Kreukniet,
Prof. H. W. Lambers,
Prof. J. Tinbergen,
Prof. G. M. Verrijn Stuart,
Prof. J. Zijlstra.

★

Abonnementsprijs f. 30; voor studenten f. 15.

★

Abonnementen worden aangenomen door de boekhandel en door uitgevers

**DE ERVEN F. BOHN
TE HAARLEM**

Efficiency

bespoedigt
Uw contacten
met gegadigden

★

Indien
Uw telefoonnummer
in Uw annonce
moet worden
opgenomen,
vermeld dan
tevens het

NETNUMMER

1845

De N.V. Levensverzekering Maatschappij van
De Nederlanden van 1845
zoekt voor haar afdeling
ADMINISTRATIEVE ORGANISATIE een

staffunctionaris

die na een ruime inwerkperiode zelfstandig zal worden belast met administratief organisatorische vraagstukken, die vooral samenhangen met de administratieve automatisering.

Deze functionaris wordt de kans geboden ervaring op te doen in het ontwerpen van nieuwe systemen voor de toepassing van de modernste computerapparatuur. Er bestaan voor hem uitstekende toekomstmogelijkheden in het Nationale-Nederlanden-concern, waarvan onze maatschappij deel uitmaakt.

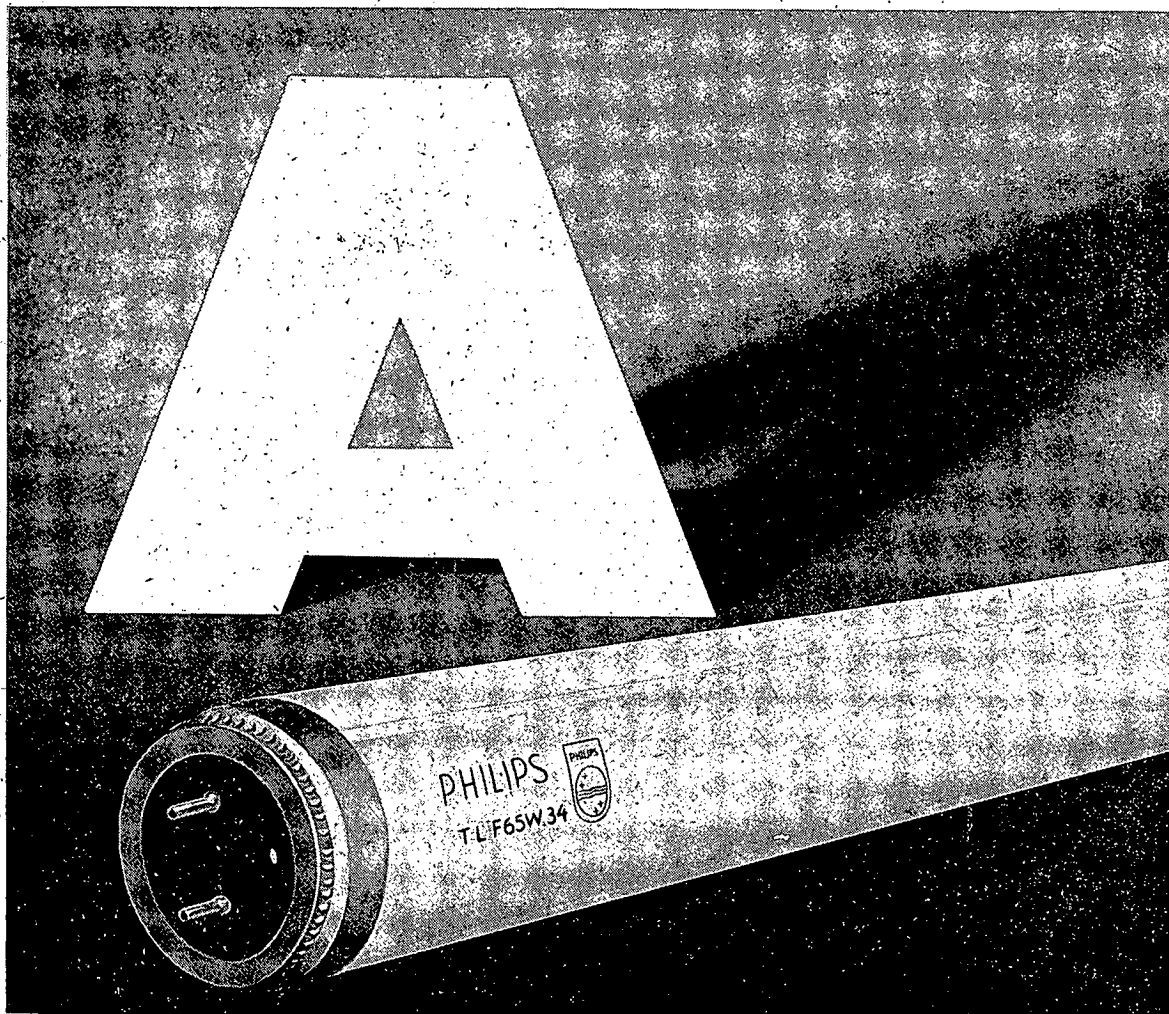
Voor de vervulling van deze functie zoeken wij een uitstekende kracht, tot omstreeks 30 jaar, met een behoorlijk niveau van algemene ontwikkeling, ten minste middelbare opleiding.

Het welslagen in deze functie is in sterke mate afhankelijk van persoonlijke eigenschappen als vindingrijkheid, initiatief, kritische instelling en takt.

Belangstellenden voor deze functie kunnen zich voor nadere informaties wenden tot de Chef van bovenvermelde afdeling (telefoon 070-184280, toestel 328). Sollicitaties aan de Chef van de afdeling Personeelformatie, Groenhovenstraat 2, 's-Gravenhage.

N.V. Levensverzekering Maatschappij van
de Nederlanden van 1845

Denk voor uw bedrijfsverlichting aan de A van Aanpassing

Elk bedrijf stelt zijn eisen, bijzondere eisen aan de verlichting. Eisen, die worden bepaald door de vorm van de bedrijfsruimte, de wijze van inrichten en vooral door de aard van de werkzaamheden die er verricht worden. Aanpassing aan die eisen is noodzaak. Aanpassing door de juiste keuze van lamptype en armatuur. Met Philips hebt u de zekerheid van een aangepaste bedrijfsverlichting.

PHILIPS „TL”-verlichting:

- Hoog rendement • Blijvend goede lichtopbrengst • Grote bedrijfszekerheid • Minimale wattverliezen • Volkomen aanpassing aan elke bedrijfssituatie.

GEMAAKT VOOR U:
Het bijzonder instructieve boekje "Praktische wenken voor Bedrijfsverlichting" wordt u per omgaande toegezonden, na aanvraag bij Philips Nederland n.v., Afd. Bedrijfsverlichting 48, Eindhoven.

PHILIPS Bedrijfsverlichting

N.V. Levensverzekering Maatschappij „Utrecht” Leidseweg 2 Utrecht

zoekt ten behoeve van haar commerciële beleidsgroep een afgestudeerd

econoom of econometrist

Zijn werkzaamheden zullen zich in de eerste plaats uitstrekken tot research maar worden met marktonderzoek te eng omschreven.

Het zal zeker nodig zijn dat marktonderzoeken worden opgezet, toezicht wordt gehouden op de uitvoering, resultaten worden geanalyseerd en aan de bedrijfsleiding voorgelegd. Daarnaast wordt echter - zeker op den duur - meer verwacht. Zo zal het - bijvoorbeeld - nodig zijn dat het bestaande systeem van interne signalering wordt verbeterd en uitgebreid tot een onderzoekstelsel voor de bij onze maatschappij gesloten verzekeringen. Op grond van de resultaten van deze research zal in nauwe samenwerking met de leidende functionarissen van de commerciële beleidsgroep moeten worden meegedacht en geadviseerd over het in de buitendienst te voeren beleid. (In dit verband zij er op gewezen dat ons bedrijf beschikt over een uitgebreide computerinstallatie).

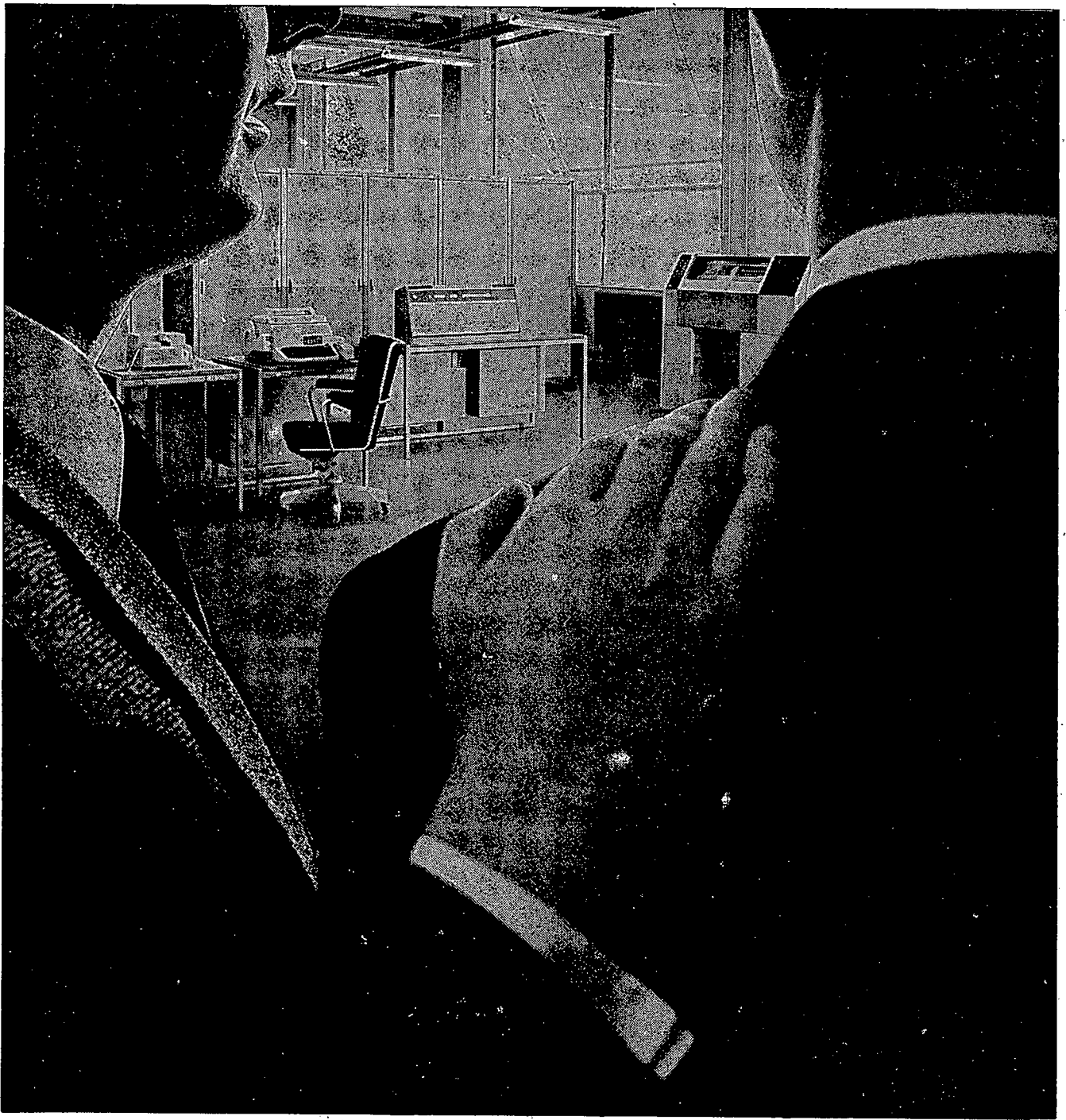
Iemand met initiatief en gevoel voor commerciële verhoudingen en problemen zal zich in deze functie ruimschoots kunnen ontplooiën.

U kunt - als u voor deze functie belangstelling hebt - eerst in een vertrouwelijk gesprek kennismaken met ons bedrijf en met enkele medewerkers. Mocht u daarna tot sollicitatie besluiten dan wachten wij deze gaarne af. Het is dan wel onze bedoeling dat u zich onderwerpt aan een psychologisch onderzoek.

Een afspraak voor een gesprek met de directie kunt u maken: schriftelijk, via postbus 2072, Utrecht, of telefonisch 030 - 16471, toestel 245.

N.V. LEVENSVZERKERING MAATSCHAPPIJ „UTRECHT”

Lid AMEV-groep

Ja, zó een heeft U nodig

EL

ELECTROLOGICA

Zo'n machtige elektronische reken- en administratiemachine EL X8 of een kleiner type uit de befaamde serie EL X2, EL X3, EL X4, EL X5 en EL X8. Beslissend voor de keuze zijn het op te lossen probleem en de hoeveelheid te verrichten werk. Maar voor elk concreet geval is de juiste computer in deze compatibele serie te vinden. Dat hij met toenemende behoeften mee kan groeien, spreekt van zelf. Als het maar een van de in binnen- en buitenland vermaarde Electrologica-computers is.

ELECTROLOGICA, STADHOUDERSPLANTSOEN 214, POSTBUS 207, DEN HAAG, TELEFOON 51 46 41

RIJKSUNIVERSITEIT LEIDEN

Bij het BUREAU van de FACULTEIT der GENEESKUNDE is plaats voor een

academisch gevormde medewerker/medewerkster

(rechten, economie, sociale wetenschappen)

ter assistentie van en ter vervanging van de directeur van het bureau. De taken van de directeur en van de nieuwe functionaris/functionaresse zullen in overleg worden verdeeld.

De functie brengt o.a. mee dagelijkse contacten met het bureau van de universiteit, het Academisch Ziekenhuis, de hoogleraren, lectoren, staf en studenten.

De voorkeur gaat uit naar een gegadigde die

- ervaring heeft op het gebied van secretariële en organisatorische werkzaamheden;
- goede stilistische kwaliteiten bezit;
- niet ouder is dan 35 jaar.

Rang en salariëring naar leeftijd en ervaring.

Schriftelijke sollicitaties met curriculum vitae en onder vermelding van vacaturenummer 6603 worden binnen 10 dagen na het verschijnen van dit blad ingewacht door de directeur van het faculteitsbureau, mr. C. J. Zwarts, p/a Fysiologisch Laboratorium, Wassenaarseweg 62, Leiden.

RIJKSUNIVERSITEIT GRONINGEN

Bij de Faculteit der Economische Wetenschappen (Afdeling Statistiek en Economie) moet worden voorzien in een vacature van

WETENSCHAPPELIJK MEDEWERKER

De taak van de te benoemen functionaris zal bestaan uit het verlenen van assistentie aan de hoogleraren van genoemde afdeling bij hun onderwijsstaak (o.a. het geven van luister- en oefencolleges aan eerstejaarsstudenten economie én sociale geografie en het verlenen van individuele hulp aan studenten) en bij hun wetenschappelijke en publicistische arbeid.

Vereist is tenminste het doctorale examen economische wetenschappen, waarbij de kwalitatieve richting tot aanbeveling strekt.

Aanstelling zal geschieden in de rang van wetenschappelijk (hoofd) ambtenaar.

Datum van indiensttreding liefst zo spoedig mogelijk.

Schriftelijke sollicitaties te richten aan het Hoofd van de afdeling Personeelszaken, Postbus 72 te Groningen.

NV KONINKLIJKE NEDERLANDSCHE ZOUTINDUSTRIE

HENGELO

vraagt

enkele economen

de taak omvat

- het behandelen van bedrijfseconomische problemen, zoals beoordeling van cijfermateriaal, kostprijs-analyses, rentabiliteitsbeoordeling van nieuwe projecten, enz.

wij vragen van deze functionaris

- tact in de omgang met mensen van allerlei niveau;
- een wetenschappelijke instelling t.o.v. de problematiek.

wij zoeken

- doctorandi in de economie of sollicitanten met een gelijkwaardige opleiding, bij voorkeur met ervaring in soortgelijke functies.

sollicitaties

met volledige gegevens omtrent opleiding en ervaring, vergezeld van een recente pasfoto, zenden aan de Afd. Personeelszaken K.N.Z., postbus 25, Hengelo.